

Q

1999

D^e BALLAGI GÉZA.

10
81

KIÁLTÓ SZÓ

A KORMÁNYHOZ ÉS A NÉPNEVELŐKHEZ

AZ ELNÉMETESEDÉS TÁRGYÁBAN.

IRTA

TÁNCSEICSI MIHÁLY.

Ára 30 kr.

7.

PEST, 1871.

NYOMTATTA IDŐSB POLDINI EDE, ÚRI-UTCZA 7. sz.

D^e BALLAGI GÉZA.

Tekintetes

GUTHY BENŐ

ügyvéd urnak

a művelődés terjesztőjének,

A NEMZETI IRODALOM PÁRTOLÓJÁNAK.

TASNÁD KERÜLETI
ellenzéki képviselőtársának

és
barátjának

ajánlja

a szerző,

I.

Sejtitek-e, érzitek-e, tudjátok-e kisededovó és néptanító polgártársaim, mily nagyszerű a mi hivatásunk, mily fenséges a mi szerepünk az államéletben?!

Vannak köztünk oly kisededovók és oly néptanítók, kik a haza jólétét egyedül a felsőbb, legfelsőbb iskolák tanáraitól s az országos kormány intézkedéseitől várják. Ezen polgártársaink tévedésben, csalódásban élnek; ezen társainknak legalább annyit kellene tudniok, hogy a felsőbb iskolák s az országos kormány régidő óta léteznek, s a hazának nemzeti szellemben való felvirágzását és jólétét nemzeti szellemben még sem eszközölték. Miért nem eszközölték?! Vagy azért, mert eszközölni nem tudták, nem értették; vagy azért, mert nem akarták, más magán érdekeik nem engedték.

A mult iskolai év végével történt vizsgák a szülőket és a nevelési ügy iránt érdekelt polgártársakat meggyőzhették arról, mekkora sikere volt fáradságunknak, mily eredménye lett, kivált a fővárosban, az országos, egységes magyar nyelv tanításának. Ugyanis: én, mellözve a tulajdonképi tantárgyakat, a magyar nyelv tanítására fordítám ez alkalommal minden figyelmemet.

A mult évi tanügyre még csak egy visszapillantást vetni sem szándékozom, az reánk nézve örökre elveszett, — hanem a jövő iskolaévbe, melynek küszöbén állunk, kívánok előre tekinteni.

De mielőtt ezt tenném, engedjétek meg népnevelő pol-

gártársaim, hogy visz anyainkat, államéletünket röviden vázoljam, s elmondjam: ugy kell-e mindennek lennie, a mint van, hogy tanítótársaink közül azok is föleszmélhessenek, kik eddig abban a hitben éltek, hogy minden jól van úgy, a mint van.

II.

Mielőtt jelen állapotunkat rajzolnám, egyre akarlak beneteket népnevelő-társaim figyelmeztetni. A napokban adta ki a kormány a cholera elleni rendszabályait, mik közt az is foglaltatik, hogy a háztulajdonosok a kapukat nyitva tartsák, hogy kivált a szűk udvarok romlott levegője az utczákról betódul egézségesebb levegő által megjavulhasson. És én a város egyrésztében szemlét tartottam, s azt tapasztalám, hogy csak egyetlen egy kapu volt egészen nyitva. Mi ebből a tanulság? Az, hogy a polgárok még a legfelsőbb kormány legüdvösebb rendszabályait sem követik, azaz: nem engedelmeskednek. Mi ebből a következtetés? Az, hogy a kormány nem bír kellő erélylyel a törvény által ráruházott rendeleteit végrehajtani. Ha így van az országos kormányt illetőleg, még inkább állíthatni a hatóságok intézkedéseiről, hogy azoknak még kevésbé engedelmeskednek.

Hivatalos kimutatás szerint vannak ugyan oly néptanítók is, kik írni-olvasni sem tudnak, de még az ilyeuek is hallották, hogy hazánkat Isten a természetnek gazdag adományaival áldotta meg, s hogy az ország tejjel-mézzel folyó Kánaán föld. Azt mindnyájan tudjuk, a kapcsolt részekkel együtt területe — Fényes Elek statistikája szerint — 6175 □ mérföld; népessége pedig kerekszámban 15 millió, tehát nagyobb mint egész Olaszország, ideértve a legujabban belekebelezett Rómát is, nagyobb mint a három királyságból (Anglia, Irland, Skócia) álló Brittanía, és mégis e gazdag, terjedelmes állam, mintha a föld színén nem is léteznék, a világ államai között mint ilyen, mint független, helyet nem foglal, (a 67-iki kiegyezkedést érinteni se akarom, hanem csupán fölemlíteni szándékoztam, mint tényt); — holott hozzá képest kicsiny államok az országok sorában foglaltat-

nak, pl. a 700 □ mérföldnyi Görögország, a 600 mérföldnyi Németalföld s több más kis ország.

Hogy ez így van, annak igen nagy és fontos okának kell lennie; de ennek nemcsak egy és fontos oka van, hanem az egymásba folyó okok, mint okozatok, egész hosszú láncolatot képeznek.

A költő körülbelül félszázaddal ezelőtt írta: „Romlasz magyar nemzet, romlodozol hazám!” — és én azt mondom, hogy a költő szavai jelen korunkra még inkább illenek. De hát honnét, miből ered a romlás, romlodozás? Mi a forrás, melyből viszonyaink erednek? Az előítéletek, mik a nemzetet erőt vettek s kórsággá, betegséggé fajultak.

Szeretett néptanítótársaim! miután látjuk, hogy azok, kik a kórságba mélyen süllyedtek, nem képesek többé élet-erőt fejteni ki: mi vagyunk hivatva őket meggyógyítani.

Mik képezik tulajdonképen a nemzetelő kórságot, a betegséget? A bünné (sokak szerint gyávasággá) fajult nemzeti erények: a nagylelkűség, vendégszeretet, őszinteség s az aristocrazia legnagyobb részének elkorcsosodása, elnémetesedése, fénytűzése, erkölcsi hanyatlása.

Ismerjük a közmondást, hogy „a hal is a fejétől bűzösödik”; - az aristocrazia a nemzet feje, s ha ez rothad, tőle az egész nemzet teste rothad.

A még el nem romlott ember keblét kegyetlen kínok marcangolják, midőn látnia kell, miként terjed az aristocriától eredő romlás tovább, tovább; másrésztől meg eláll az embernek esze, ha elgondolja: miként lehet a magyar aristocrazia hálátlan hazája iránt, midőn egyedül tőle függött és függne, ha akarná még most is, a nemzeti ügyek élére állani, s e hazát olyanná varázsolni, melyhez hasonló a világon több nem létezhetnék.

Vagy talán némelyek közülünk kételkednek abban, hogy a romlottság és az elkorcsosodás az aristocriától ered? Vagy talán nem hiszik, hogy az egész nép követné, ha a nemzeti jóügy élére állva kezdene működni? Az élet mutatja, hogy a sokaság még abban is követi az előkelő gazdagokat, amint roszal, amit kárhoztat, amiről tudja, legalább sejti, hogy mind magának, mind pedig a hazának romlására szol-

gál: mikép nem követné a nép még inkább abban, mit jónak ismer, mit a józan ész helybenhagy, mit a hazafiság követel?!

Egyetlen példa legyen erre, mit az aristocratia legujabb időben a világnak mutat, t. i. a hatvanas években az aristocratia esküszzerű fogadást tett, hogy a magyar öltözetet itt-honn a hazában el nem veti; és már levetette; helyette idegen ruhát öltött, — ez rossz, nemzetiségi tekintetben igen rossz, és őt ebben a sokaság mégis követi.

Nagyuraink, aristocratáink azt mondják: hogy az idegen ruha a műveltségnek jellege; a német-nyelv pedig tudományosságot terjeszt közöttünk. Igen, terjeszt; de magyar nemzeti létünket rontja meg.

Az aristocraták korcsosulása, elnémetesedése szülte azt a kórságot, betegséget, melyhez hasonló a világon több nem létezik, t. i. azon észficzamodást vagy elmebeli megháborodást, miszerint általánosan azt hiszik, hogy a német-nyelv tudása nélkül nem is boldogulhatnánk.

Más népek gazdagainak is lehetnek, vannak ferdeségei, de amik a nemzetiségnek ártalmára nincsenek; csak a magyar esett oly betegségbe, miszerint egy nyelvvel, a maga felséges nyelvével nem tud megelégedni. E nemzetpusztító ragályt a nagy uraknak, az aristocratáknak köszönhetjük!

A nemzet-árulást, mi más szavakkal hűtlenségnek mondatik, sehol a nagy világon nem üzik oly nyiltan, bűnhődés nélkül, mint hazánkban.

Midőn tudják, hogy a magyar faj sokképen megfogyatkozott, s mégis született magyar emberek németül társalognak, nómet irodalmat pártolnak: nem hűtlenek-e ezek a nemzethez? S mi egyéb a hűtlenség, mint a haza szentsége ellen elkövetett bűn?!

A németül beszélő magyarok meggyalázzák, lealacsonyítják nemzetünket, német beszédük által jelentvén, mintha a magyar nyelv durva, szegény volna, melyen nem is érdemes beszélni, csakis szükségből használható.

Mit mond erre nézve a költő? „Túrj értte, a hazáért, (nemzetért) mindent, ami bánt, kínt, szégyent és halált: de el ne szenvedd, el ne túrd véred gyalázatát!”

S a magyarnak lelkibetegsége már oly fokra fejlődött, hogy önmagát, vérét ekkép gyalázza.

Nemeskeblű népnevelőtársaim! Emlékeztetek benneteket, hányszor pirultunk mi azon nyomorultak helyett, kik magyar létükre — még nem is jól, hanem rosszul — törve beszéltek németül egymás közt szükségtelenül; mivelteknek akarván látszatni, holott épen ez által a nemzet iránti hűtlenségüket tanusították.

A szellemi, s értelmi fejlődöttségnek mily alacsony fokon létezik a haza fővárosának népe, midőn úgy nyilatkozik, hogy német nyelv nélkül kereskedelme nem lehetne.

Minden más országban, a nem kötelezett nyelvek közül, — melyekre tanszékek vannak, — bármely ifju megtanulja azon idegen nyelvet, mely életpályáján neki vagy kereskedelmi szempontból vagy tudományosság tekintetéből szükséges: nálunk e józanságot megvetik, lábbal tiporják; s az a törvényes intézkedés lépett életbe, miszerint a kötelezett német nyelvet a nemzet egészben tartozik tanulni. Felfordult világ!

Bár mennyi német lakjék Magyarország fővárosában, senki nem figyelmezteti őket arra, hogy itt szokásainkhoz alkalmazkodni kötelességüknek ismerjék; — mintha fővárosunknak rendőri s nemzeti ügyben gazdája se volna!

Az országban nagy a zsidók száma is. A vidéken saját érdeköknél fogva megtanulják zsidópolgártársaink a magyar nyelvet, mint teszik bármely más országban, hol elsajátítják azon nemzet nyelvét, szokásait, hova őket a sors vetette; fővárosunkban egy rútv, ocsmány dialectust használtak eddig.

Ma az izraeliták felfogván saját érdekeiket a fővárosban is, az iskolákban gyermekeiket magyarul tanítatják. Azonban e jó szellemmel szemben áll egy másik, gonosz szellem, mit a zsidó hitközség papja látszik személyesíteni, ki magyarul nem tud s talán tudni nem is akar, ki a németség mellett harczol s ahhoz való ragaszkodásra buzdítja az ifjúságot, mert — ugymond — a zsidóknak némikép a német nyelv anyanyelve, s mert a német nyelv a tudományok nyelve. (Vannak azonban a vidéken hazafiasb szellemű zsidópapjaink is, mint a komáromi izr. hitközség lelkipásztora: Schnitzer is.) A pesti

izraelita polgártársak maguk érdeke ellen cselekszenek, ha papjuk nézeteit osztják.

Nem látom szükségesnek bővebben mutogatni, mily romlás állott be nemzeti életünket illetőleg; mert hiszen ezt ti épen úgy látjátok, érzitek, tapasztaljátok, mint én; csak azt emlitem föl, hogy a legnagyobb magyarnak Széchenyi: István-nak fia, német hirlap kiadatását hirdeti.

A magyar hirlapírók nyugdíj-intézetet terveznek. Miként remélhetik azt létesíteni, midőn a fővárosi olvasóközönség inkább német hirlapokat olvas; midőn külföldről németkönyvek özönte temeti el a magyar műveket? Véleményem szerint a magyar íróknak egy tömör testté kellene előbb szilárdulniok, s egész erejükből a germanismus tovább terjedhetését kellene megakadályozniok, aztán kiküszöbölniök; a már létező írói segélytököket közalapul jelölve ki, s mihez minden írónak, ki majdan segélyre igényt akar tartani, írói évi jövedelmének egy százalékával kellene járulnia. Ezen testületből kizáratnának azok, kik divatlapok kiadása által romlást eszközölnek és némattl irnak.

Ez íróisegélyegylet alapján el van hibázva, tehát reformra vár. Vagy érdemel az író segélyt, vagy nem érdemel. Ha érdemel, miért ne követelhetné nyilván? A mostani szervezetnél visszaélések csúszhatnak be; egyik és másik író vagy családja irányában részrehajlás történhetik, mit nyilvános eljárás mellett meggátolhatni.

Igy az írói testület erősülve az akadémia talapjára állhatna és azt újjá teremthetné, abba életet önthetne, a benne létező tespedést tevékenységgel válthatná fel és a rendes évi fizetést megszüntethetné, mert az akadémiai tagok fizetése nem egyéb mint nyugdíj, mi a szellemi tehetségeket elzsibbasztja, sőt elfojtja.

Mi haszna van a nemzetnek az akadémia működésében, ha az a nyelven simitgat, szépítget, azt műveli ugyan, de annak országos érvényt adni nem bír; mi haszna van belőle, ha elzsibbadva a nyelvet gyalulgatja, de fölülte a germanismus áramlata összecsap s a szépített nyelvet eltemeti?

Megfelel-e az akadémia a nemzet várakozásának, midőn a nemzeti színház deszkáin olaszok bohóczkodtak, és az ellen

fel nem szólalt; holott e színház is egyedül a nemzetiség fejlesztésére, a honszeretet ébresztésére s a magyar nép művelésére állítottott.

Mit vitt valaha végbe az akademia, mi a nemzet ereiben a vért sebesebb mozgásba hozta volna? Az akademia tevékenység nélküli gyámintézet.

Midőn az irói testület az akademia alapjára lép, midőn annak tőkáját s az irói segélyegylet tőkáját is vele egygyé olvasztva, okszerűen kamatoztatja, s az ekkép tömörített szellemerővel a német-elemet kiszorítandotta: akkor huszszor, annyinál is több magyar olvasó levén, mint jelenben, — mondom akkor lehet irói nyugdíjintézetet alkotni, de akkor is ne nyugdíj, hanem munkadíj és szükségben segélyződíj legyen, hogy örök becsű művek készülhessenek.

III.

Ámbár nemzeti életünkben a sok viszontagság folytán gyakran fordultak elő vészteljes időszakok, melyek létünket fenyegeték, de a mostanihoz hasonló még soha!

A paritás, dualismus elve ki van ugyan mondva, de csakis kimondva, — életbeléptetve azonban nincs, s annak daczára inkább németek vagyunk, mint valaha. Daczára annak, hogy iskoláink falain belül, hivatalszobáinkban s a törvényhozás termeiben is a nyelv inkább magyar: ezek falain kívül, az életben, az államéletben németek vagyunk.

Korunkban a közlekedés könnyűsége oly viszonyokat teremt, azonkívül a betóduló idegen német elem oly helyzetbe hoz, melyből szerencsésen kigázolni nagy erőfeszítésbe kerül még akkor is, ha kormányunk kötelességét erélyesen, szentül teljesíti; hát még így, amint hanyagságát, erélytelenségét mindenben szomoruan kell tapasztalnunk.

Fölteszem, hogy a kormány politikából (általa talán igen bölcsnek tartott politikából) jár el úgy, a mint eljár a germanismus áramlata ellenében; de nem fogja-e az élet, a gyakorlat kormányunk politikáját majd kinevetni? nem fogja-e azt gyarlóságnak, félénkségnek tekinteni, s a germanismus nem fogja-e fejét mindinkább fölemelni?!

Nem akarom állítani, hogy fővárosunk egészen németté fog átváltozhatni, de azt igen is állítom, hogyha kormányunk nem teszi meg ideje korán mindazon intézkedést, mit a germanismus terjedése ellenében tennie kell: megmarad két nyelvű német-magyar városnak.

És ebben mi a nyereség? A kétnyelvűség beteges állapot, mert ekkép a fővárost sem magyarnak, sem németnek nem mondhatván, utóvégre oly valamivé változik át, minek még most nevét sem tudom!

Van-e a föld hátán a mienkhez hasonlóan elhanyagolt főváros, hová a más ajku idegenek beköltözve, nem a magyar nyelvet tanulják meg, hanem megtanulják a német nyelvet. Minő természetlenség!

Nem szándékozom a sok fonákságot, természetlenséget rajzolni, melyek nemzeti életünkben kárunkra léteznek, s a mik korhadtságot, beteges állapotot jeleznek, hanem csupán a főváros népének észbeli gyarlóságát érintem, a mi elragad, átszarmazik a vidékiekre is, kik azt hiszik, hogy a mit a fővárosban látnak, tapasztalnak, az mind jó, követésre méltó, tehát utánozniok kell.

A németajku üzlet-emberek közül már sokan tünedeznek fel, kik nem tartják érdemesnek, szükségesnek czégüket magyarul is kitenni, kiírni: egészen német városban lenni hiszik magukat s követelik, hogy mi alkalmazkodjunk hozzájuk. És eléggé szomorú, eléggé fájdalmas, hogy a gyarló és korcsosodásnak indult magyarok a németekhez alkalmazkodnak is!

Oly valami természetlenség sehol a nagy világon nincs, hol a benszülött nemzet tanulja az oda letelepedett idegenek nyelvét, mint ez nálunk történik.

És az idegent, a németet kárhoztathatjuk-e inkább, ha magyarul nem tud, vagy saját testvéreinket, kik az idegenek nyelvét tanulják?

Mi lehet valami természetesebb, mint az, hogy ha mi nem tanuljuk az idegen németek kedvéért az ő nyelvüket: ők fogják a mienket tanulni.

Mások, az üzlet-emberek ezrei közül, azon hitben élnek, hogy a budapesti ember nem volna képes megérteni, ha czégök

csupán magyarul lenne fölríva, — ezt én nyomoruságos észbetegségnek tartom.

A városi hatóság azt hiszi talán, hogy az állam sarkából lesz kiforgatva, hogy Pestváros tüzlete teljesen fennakad, ha az utcák nevei németül is felírva nem lennének. És méltán hiszi, mert miként lehetne tudni, hogy „váci-utcza,” „uri-utcza,” „Petőfy-utcza” stb. mit jelentenek, — ha németül is oda nem volna írva „Waitznergasse,” „Herrengasse,” „Petőfygasse“ ?

E német föliratok nélkül a pesti ember bámulná az utcák sarkain levő pingálást mint borju az új kaput. Ugyan miként is tudhatná a pesti ember, mit jelent e szó u t c z a, hiszen ehhez roppant tudomány szükséges!!!

Honszerелеmből fakadt szót intézek a nagyméltóságú kormányhoz: lépjen fel a nemzeti ügyben akként, mint azt a milliók várják! Kormányunk, ha akarni tud, mindenható. A hivatalnokok ezrei állnak rendelkezésére, meg másoknak ezrei, kik hivatalokra még most csak ásitoznak, és intéseit vakon követik. A törvényhozásban pártja hasonlíthatatlanul nagyobb, erősebb mint az ellenzék; és ha nemzeti szellemen lép föl, hogy nagy dolgokat vígyen végbe: az ellenzék is mellette lesz. Ha elszánt akarata van, csak ki kell mondania a l e g y e n szót, és Buda-Pest magyar fővárossá leend.

IV.

Nagyméltóságú miniszter urak! Kiáltó szavam intézem önökhez, hogy nagyobb tevékenységre hívjam fel önöket.

Nincs a világon több oly állam s nemzet, mely egy évezreden át oly sok s nehéz viszontagságon hatolt volna keresztül, mint hazánk s nemzetünk.

És polgártársainknak elpuhult, elkorcsosult része azt látszik hinni, következtetni, hogy a nehéz viszontagságok alatt a nemzet életereje kimerült, következésképp szebb jövő rá nem virradhat többé, hanem hát eltengődik ameddig s amint lehet. Osztrákországgal egymásra támaszkodva.

Kik így vélekednek, így éreznek, azokból kihalt az önbizalom, azok hitevesztettek. S fájdalom! ezek száma napról

napra növekedik ; és pedig növekedik azért, mert azt hiszik a kormányról, hogy az is hitevesztett, hogy az se mer magában bizni, azért nem lép fel nagyobb szerű reformokkal, mik a nemzeti létet erősbitenék.

Bár részemről úgy vagyok meggyőződve, hogy a kormány bizik magában, de ovatos bölcs politikából nem tevé meg azt, miket sokan megtétetni óhajtottak volna. Azonban, hogy az önbizalom még többekből ki ne haljon ; hogy a kormány ovatoosságát félénkségnek, vagy ami még veszélyesebb, hazafiatlanságnak ne keresztelhesse a hitevesztettek serege : multhatatlanul, sürgetően, erélyesebben kell föllépnie.

Daczára a külsőleg látszó korcsosodásnak, daczára a külsőleg látszó nyavalygásnak : a nemzetben duzzadozik az életerő. Csak értse a kormány, jó irányt jelölve, az életerőt tevékenységbe hozni.

Abból a magyar népből, mely az 1849-diki szabadságharczban készületlenül oly csatákat vívott, oly diadalokat aratott, miket egy fél világ bámult : az életerő ki nem halt ! S mig csak félig értelmes, de jóakaratu, hazafias lelkű, bátor kormánya leend : ki nem hal soha.

Lépjenek fel a minister urak, úgy mint a magyar haza érdekei követelik, mint a nemzetnek méltányos, igazságos vágyai nyilvánítják ; s lépjenek föl erélyesen s bátran, magától értetik, hogy olyanokban, mik a 67-iki egyezmény pontjaiban nem foglaltatnak, azokkal nem ellenkeznek, szóval tisztán hazai ügyekben.

A 67-i egyezmény pontjai szerint a kettős (osztrák-magyar) birodalomnak egyik felét, hasonfelét, párját a magyar állam teszi : és az életben mégis mindemből az tűnik ki, mintha Magyarország csak tartománya volna Austriának. Hiszen saját magyar lapjainkban is csak elvéte fordul elő : osztrák-magyar állam, mindig csak Austria említetik. Ezt nem akarom mutogatni, aki ép észszel bir, ugyis tudja.

Hogy tehát Magyarország Austria tartományának ne látszassék, hanem mindenben külön önállónak magunk is bizvást tanusithassuk, meg a külországok is ilyennek elismerni erkölcsileg kényszerítettessenek : különösen négy eszmét kell önöknek, miniszter urak, megvalósítaniok, mik vi-

lágossá tegyék, hogy Magyarország nem alatta létezik Austriának, hanem mellette áll, mint szövetségese.

S a megvalósítandó a eszmék a következők :

Először: A fővárosban vagyis Buda-Pesten, mind pedig az egész országban a politikai hivatalos nyelv egyedül a magyar legyen a német-nyelv kizárásával; mert valamint a birodalomnak másik fele az Osztrák állam nem tűrné, hogyha ott, a paritás elvének ellenére, hivataloknál, üzleteknél, közlekedésekben két nyelvet, németet és magyar nyelvet használnának: az a birodalom másik, innenső vagy magyar felében sem tűrhető el. Valamint a kettős birodalom másik felének fővárosában Bécsben csak német-nyelv használtatik, daczára annak, hogy ott mintegy ötvenezer magyar s még több lengyel-, cseh- s más ajku polgár lakik, — és ezek kedvéért még sem használják sem a magyart, sem a szláv-nyelvet: ugy a kettős birodalom másik felének fővárosában Buda-Pesten se használtassék nyilvános életben más nyelv, csak a magyar. Az, hogy nálunk főkép városhatósági kiadványokban, hirdetményekben a magyar nyelv mellett a német is használtatik: csak előítéletből, csupán rosz szokásból történik magyar nemzetiségünk nem csekély kárára.

Másodszor: A két államnak közös fejedelme századok óta mindig Austriában lakik, s ez sem a méltányossággal, sem az igazsággal össze nem fér: azért a mi kormányunknak kötelessége oly intézkedést minélelőbb kezdeményezni, hogy a fejedelmi lakás iránt mindkét államra nézve egyenlően igazságos mód állapittassék meg. Mig a fejedelem csak Austriában lakik, sem Austria polgárai, sem a külországok soha Magyarországot nem tekiutik Austria mellett álló s tőle nem függő országnak, hanem kiirthatatlanul megmarad bennök a hit (tulajdonkép előítélet), hogy a magyar állam csak függeléke Austriának; mert hiszen ítéletük szerint bármely más nevű ország ahhoz tartozik, attól függ, melyikben fejedelme létezik. Midőn királyunk néha Budára lerándul, ez csak látogatás. Ő azért csak Bécsben lakik egész udvari környezetével, s ott szivárog szét ezerféle csatornákon a lakosok közé, mit tartására a két állam fizet együtt: hét millió kétszázézer forintot, melynek felét Magyarország, felét Austria

fizeti. Az ügy szigoruan igazságos csak akkor lesz, ha például a közös fejedelem 20 vagy 30 évig lakik folyvást Magyarországon, és pedig magától értetik, hogy a külországi követségekkel együtt. Oly intézkedés, miszerint a közös fejedelem pl. egyik évben Magyarországon, másik évben Austriában laknék, valóságos képtelenség volna részint azért, mert a fejedelem udvarának hurczolkodása egy év alatt be se végeztethetnék, s már a másik államba kellene visszahurczolkodnia; részint pedig azért, mert a külországi követségeknek számára nem állhatnának készen minden esztendőben paloták.

S hogy ezen megállapítandó rendszernél fogva először is Magyarországon kell a fejedelemnek laknia, már csak onnét is napnál világosabb, mivel századok óta mindig Austriában lakott.

Harmadszor: Intézkedjenek miniser urak aziránt, hogy a magyar hadsereg nyelve magyar legyen. A 67-ki egyezmény nyel nem ütközik össze az, hogy a magyar hadseregnél a német nyelv helyett a magyar használtassék. Erről az egyezményben egy szó említés sincs. Azért az egységes hadsereg egy célra működhetik. Képtelenség, hogy száz meg százezer magyar ember tanulja a német nyelvet egy-egy német tábornok, vagy közös hadvezér vagy közös hadügyér kedvéért: inkább józan észszerűbb az, hogy a hadvezér s a hadügyminiszter tanulja meg mind a két állam (magyar és német) nyelvét? Hiszen maga a közös fejedelem: a király és császár is mindakét állam nyelvét megtanulni szükségesnek, kötelelességszerűnek ismerte: annyival inkább követeljük azt a közös hadügyminisztertől. Vagy ha az osztrák hadfiak elve, meggyőződése szerint mulhatatlan az egy nyelv: mi joggal követelhetik az osztrákok, hogy a német nyelv maradjon közös nyelvül továbbra is; épen annyi joggal követelhetjük mi, hogy a német helyett a magyar lépjen életbe.

Ismétlem: intézkedjenek önök miniszter urak, hogy a magyar hadsereg nyelve magyar legyen. Ha lehet a honvédeké a magyar, miért ne lehessen a többié is. Hiszen a honvédszázaljak csak kiegészítői a rendes hadseregnek. Intézkedjenek, hogy e seregnél magyar tiszttek legyenek, magyar

zászlót kövessenek; hogy az ezredek mind itthon a hazában legyenek, s a nagyhírű magyar hősekről neveztesse el így pl. Bocskay-ezred, Rákóczy-ezred, Bethlen-ezred, Hunyady ezred stb. stb.

Talán nem is bírják önök miniszter urak képzelni, miként fog az ekkép szervezendett magyar sereg harcolni?! Az egyezmény nem állapítja meg, hány emberből kell a hadseregnek állania, tehát ennek számát le kell például 50 ezerre szállítani, de ahelyett három-négy annyit tegyen a honvédek száma. Mily sok millió forinttal kevesebb adót fognánk e szerént fizetni.

Mig a hadsereg így lesz szervezve, a mint van, német nyelven vezényeltetve: Magyarországot különállónak mondani nem lehet soha, hanem mindig Austria függelékének fogják tekinteni. E hadügyet szoros igazság szerint máskép nem lehet elintézni, mint úgy, ha a két állam külön hadseregének külön nyelve leend: a magyarnak a magyar, az osztráknak a német.

Negyedszer: Terjeszszen a kormány mielőbb törvényjavaslatot az országgyűlés elé, hogy magyar bank alkottassék, a mely az osztrák banktól teljesen független legyen; hogy ne mondhassa senki, miszerint a magyar állam bankjegyek tekintetében is az osztráktól függ.

Az oly magyar polgár bármi állásu s rangu legyen, ki azt tudná állítani, hogy ezen említett négy eszme hazánkra nézve káros, tehát azok megvalósítására nem kell törekedni: nem volna másra érdemes, mint ágyú torkába tenni és abból kilőni.

Ugy hiszem, nem is találtathatik ember sem a hivatalnokok, sem a képviselők között, — bármelyik párthoz tartozzék különben, — ki ezek megvalósítását szívből nem ohajtaná.

Hangosan kiáltok önökhez, intézkedjenek így, s megfogják látni a kicsinyhitűek, mily életerű van a magyar népben.

Ha önök ekkép intézkedni nem fognak, holott nem is képzelhetni magyart, ki ily intézkedést nem ohajtana: mit ítél önökről a nemzet? A logica szigoru törvénye szerint ítélve, ezt kell mondani: nem mernek, bátortalanok, vagy nem akar-

nak; s ha így van, sem egyik, sem másik esetben nem érdemlik meg a nemzet bizodalmit.

Mily sok függ attól: bír-e a kormány bátorsággal, van-e erős akarata? Ha igen, Magyarhont Európa legvirágzóbb államává teheti; ellenkező esetben tönkrejuttatja, s mily roppant felelősség háramlik e miatt reá!

Nem érezné-e magát a kormány feljogosítottnak arra, hogy gátat vessen oly idegen áramlatnak, mi nemzetiségünknek kárára van; és gondolhatunk-e valami károsabbat, (ha magyar nemzetül élni akarunk), mint a német elem félelmetes terjedése?

Mondassa ki a kormány törvényben, hogy e napságtól fogva a fővárosba csak oly idegen ajku beköltöző telepedhetik le, ki előbb magyarul megtanult; mindazok pedig, kik magyarul nem tudnak, utasítassanak Debreczenbe, Szegedre, Kecskemétre stb., hol a magyarság közé vegyülve, ott nemzeti nyelvünket mielőbb megtanulhatván, fejlettebb értelmük, miveltségük által a vidéket minden tekintetben virágzóbbakká teendik.

Nem tartom szükségesnek megemlíteni, minő nagyfontosságú reformkérdések várnak megoldásra, melyek a nemzetbe új életet önthetnek, — tudja azt maga a kormány is; én csak arra figyelmeztetem: nézzen bátran szembe a rémekkel, mikkel a gyávák ijesztgetik.

A történelemben sokszor felhagyatott a magyarnak számára egy-egy üres lap, és a mit arra irtak, még mindig (ha néha kárunkra is) becsületünkre vált. Most az új, igen nevezetes korszakban ismét egy lap van számunkra. Vajha erre a kormánynak hallhatatlansága s a nemzetnek földicsőtlése iratnék fel, s ne az ellenkező!

V.

Politikai életünket csak alig érintve, nemzetiségi viszonyainkat, hanyatlásunkat vázoltam csupán rövid vonásokban azért, mert ti néptanító társaim magatok szemlélhetitek, érezhetitek súlyedésünket.

Itt hozzátok intézem kiáltó szómat!

Hivatásunk oly nagyszerű, minő más nemzetek néptanítói testületének osztályrészül nem jutott soha, sehol.

Nekünk a súlyedő nemzetet újjá, életerőssé kell teremtenünk. A mi kezünkől kerülend ki az újabb nemzedék, mi azzá varázsolhatjuk át, amivé akarjuk.

Lehet, hogy nemcsak egy, hanem több generáció kihal, kirothad mielőtt működésünk az óhajtott gyümölcsöt megteremné, de a természet rende szerint a rothadásból új élet támad.

Lehet, hogy az írók testülete egész nagyságában szintén fölfogja a maga hivatását, s a mi munkánkat megkönnyíti.

Lehet, hogy a jó utról letévedt ifjuság nyomdokába lelkesebb sarjadék lép, és villámként csap le a chaosba s nemzeti életet teremt, s a mi nehéz munkánkat szintén könnyíti. De lehet, hogy csalódom. Valószínű az is, hogy a kormányhoz intézett kiáltásom pusztában hangzik el; mert hol van az a kormány, mely a nép összeségének igazságos kiáltását annak idejében meghallgatni, s valódi óhajtását teljesíteni, értette volna?! Pedig az én kiáltásom az egész népnek kiáltása.

De lehet, hogy csalódom, hogy sem az írók nem bírnak már az ide megkívántató szellemi erővel, sem a közel jövőnek ifju sarjadéka nem érzend magában tehetséget a szunyadva tepsedő anyagot fölviillanyozni: de az minket ne aggodtasson, kétségbe ne ejtsen; mi végbeviszszük azért a nagyszerű munkát, melyhez hasonlót néptanítók testülete nem vitt még végbe soha!

Nekünk népnevelőknek — mind kisededovóknak, mind elemi tanítóknak — általában legnagyobb feladatunk mindazt lerontani, megsemmisíteni, mi az állami jólétre való emelkedésben akadályul szolgál, miről alább részletesebben szölok másik feladata minden néptanítónak, ki a fővárosban s más németajku községekben működik, minden erejéből oda hatni, hogy a keze alatt levő ifju sarjadék az országos magyar nyelvet tökéletesen megtanulhassa.

Ebben mind az ország főkormányja, mind pedig a községi hatóságok, — ha eléggé bátrak, elég erélyesek, — segítségünkre lehetnek.

Ha kormányunk eléggé bölcs, hazafias: mindazokat, kik a fővárosi s más községekbeli németajku gyermekek megmagyarosításában fáradsznak, buzgólkodnak, fizetésükön felül, például évenként 200 ftnyi jutalomban részesítheti. Ha a kormány ezt új adóemeléssel tenni nem szándékozik, vagy ha a létező iskolai különféle alapítványok jövedelmeiből nem fűdözheti, ideiglenes törvényjavaslatot terjeszthet a törvényhozás elé addig is, míg az egyház szolgálainak kezén levő állami fekvővagyonokról véglegesen intézkedik, mely ideiglenes törvény azt rendelhetné, hogy mind a szerzetesek, mind pedig a világi papság kezelése alatt levő ingatlan javak jövedelmének két százalékát az országos nagy célra fordítani szigoruan köteleztessenek.

Ha „péterfillérek“ czimén egy idegen országbeli főpapnak: a pápának, az értelmi fejlődés akadályozására ezernyi ezeret adakoztak: még inkább fordíthatnak egy bizonyos részt nemzeti életünk emelésére.

És ha ők az országos kormány nem tartaná is még most szükségesnek ekképen intézkedni: mi a keblünkben élő öntudat által jutalmaztatva, egész erélylyel, honszerelem által sugalt buzgalommal fogunk a nagy munkához.

Mi, kik a fővárosban lakunk s az ennek környékén létező németajku községekbeli néptanítók azt hisszük s valljuk, hogy a bennszülött, nevelkedett németajku apák közt senki sincs, ki gyermekeit a magyar nyelvre megtanítatni nem ohajtaná; akik pedig újabb időben szakadtak ide s talán idegen érdekeknek szolgálva nem akarnák, hogy gyermekeik a magyar nyelvet tanulják: azokat a haza iránti kötelesség teljesítésére a törvény kényszerítse.

Minden állampolgárnak végcélja levén minél inkább boldogulni, s a boldogulást nemcsak a szokott tudományok által eszközölhetni: — mi tehát tisztelt néptanító társaim! tanítsuk a gyermekeket párhuzamosan mind arra is, mik a tulajdonképeni tudományok mellett megkívántatnak.

Elismert dolog, hogy Németországban a tudomány magas fokra fejlődött. És mit miveltek a tudományyal dicsekvő németek? Tűzzel, vassal pusztíták a francia nemzetet, mely őket nem bántotta; — ennek császári zsarnokát legyőzve,

megalázva — s igazság szerint — a németeknek Sedantól vissza kellett volna térniök.

Minő gyümölcsét aratták a francziák fennen hirdetett műveltségöknek, divatjoknak, fényüzésöknek? — minden olvasó maga megfelelhet rá! Hogy a tudomány, műveltség boldogíthasson: szigorú erkölcsi alapokon kell nyugodniok; tehát a szokott tudományok mellett tanítsuk a gyermekeket olyanokra is, mik a népeket a mai divatos műveltség nélkül kevesebb tudomány mellett is boldogíthatják.

Igaz, kedves nevelőtársak, hogy vannak köztünk, kivált faluhelyen, főképp a kath. hitfelekezeten levők közt olyanok, kiket a plebánosok járszalagon vezettek, lenyügöztek; kiknek szeme messze látkörhöz nem szokott; kik azt gondolják: mit tehetünk mi szegény falusi tanítók, iskolamesterek, kik napi kenyerünket alig bírjuk beszerezni!

Igaz az is, vannak mások közöttünk, kik úgy vélekednek, hogy előbb az államnak lenne kötelessége a néptanítók során segíteni, hogy ezek oly karba lennének helyezve, miszerint működésök nagyfontosságához méltó állást foglalnának el, s csak akkor lenne a nevelési pálya áldásos.

De, nevelő polgártársak, kiket illet meg leginkább, hogy az első lépést megtegyék, — ha nem a néptanítókat? Meghozhatja a törvényhozás a köznevelést, közoktatást illető legjobb törvényeket, de ha a népnevelőkben nincs meg az erős akarat, a szükséges buzgóság: a törvény csak írott malaszt leend, holt betű marad.

Bennünk, főképp csak bennünk rejlik a mozgató erő, a mi a nép ujjáteremtéséhez az első nagy lökést megadja.

Legyünk mi az elsők, kik az emberiség fejlődésének új irányt adunk: lépjünk azon ösvényre, mit a lelkiismeret, igazság, jogérzet, józanész és honszeretet kijelölnek.

Tudjátok, hogy eddig főképpen csak a magas polczokon, fényes palotákban keresték a részrehajló és szolgálalkú történeti írók a nagy embereket, és gyakran igen nyomorult halandót dicsőítettek: tőlünk függ új, józanabb korszakot kezdeni, melyben a népnevelők soraiból emelkednek ki a valódi nagyemberek!

Mire tanítsuk a szokásban levő tudományok mellett a sarjadék ifjuságot?

Gyúlaszszunk benne honszerelmet; tanítsuk lelkesítő nemzeti dalokra, hős költeményekre. A nemzeti zenének nagyobb, üdvösebb hatása van, mint sok predicationak!

Mutassunk neki az évkönyvek lapjaiból tündöklő polgári erényeket.

Mutassunk neki tükrot, melyben láthassa, hogy erkölesi tisztaság és szívből fakadó igazi vallásosság nélkül ember boldog nem lehet.

Győzzük meg arról, hogy az értelmi fejlettséggel párosult munka s takarékoság teszik az ember jólétének forrását.

Utáltassuk meg vele az őrjöngésig fokozott divatot, fényűzést, mert ezek előbb-utóbb mind a családi boldogságot fenekestül felforgatják, mind pedig az államot tönkre teszik.

Menjünk magunk jó példával elül egyszerű étkezéssel, ruházattal és házibutorokkal; ki ezekre nem hajt, hanem mindenben cizfrálkodik: aggság, gondok miatt megöszült fejét korán sirba hajtja; — szóval tanítsuk példánkkal, buzdítsuk mindennel, amit szívtünk, eszünk, lelkiismeretünk mint jót, üdvöset, boldogítót javálnak.

A lefolyt iskolai év végével 31 vizsgálaton voltam jelen, és lelkem repesett örömében, midőn tapasztalám, hogy a németajku kisdél polgárok a magyarságban csak e kezdő év folytán is nagy haladást tettek. De más részről elkomorult lelkem, midőn tudom, hogy a gyermekek a magyar nyelv tanulását csak vizsgái kiállításnak tarthatják, — midőn hallaniok kell, hogy mind saját szüleik maguk közt németül beszélnek, mind pedig az életben tapasztalhatják, hogy törzsökös magyarok megvetvén saját édes nyelvöket, németül beszélnek egymással.

És táplál a remény, hogy a következő években mind nagyobb és mind meglepőbb leend a siker; népnevelő ügytársaim buzgalma annak biztos zálogául szolgál.

Azonban meglehet, hogy a romlásnak indult jelen

aristokrata osztály gyarlósága, betegsége miatt a sülker nem fog törekéseinknek megfelelni; mert ha az iskolából kikerülendett ifjuság tökéletesen megtanul is magyarul: az iskola küszöbén kívül, az életben, követi azokat, kik hazájokhoz, nemzetükhöz krútlenek s németül beszélnek, s a már elkorcsosodtak között szintén elnémetesednek. Azért nem csüggedünk, nem esünk kétségbe, mert a korcs-magyar ivadék pár évtized folytán nagyrészt elhal, s annak helyébe a mi kezeink között erőtéljessé izmosult új nemzedék fog lépni.

Tebát az aristocratia romlottsága a mostani nagy munkánkban csak késleltethet, gátolhat rövid időre: de megakadályozni nem fog soha; mert az erős akarat mindenén diadal-maskodik.

Mi szolgál vérmes reményeinknek biztos, rendithetlen alapjául?

Ha a jelen hitehagyott idősb nemzedék feltartóztatlanul süljed a megsemmisülés örvényébe, fenmaradnak egy dicsőbb Magyarhonnak, magyar nemzetnek tényezői.

VI.

Jövendő nagyságunk tényezői:

Elsüljedvén a korcs ivadék, nem viszi magával a haza szent földét, melyet szeretni nem tudott, pedig azt egy évezreden át annyi hősnek vére tevő dicsővé, melyet ő mégis háfátlanul tiport, — e föld marad egyik tényezőül...

A másik tényezőt teszik a romlatlan, ép, erőtéljes, tiszta magyar kézműiparosok. Ez iparosok magukra hagyatva, megvetve tengődtek csak; és mégis aki közülök külföldre került, a magyar népnek dicsőre, becsületére vált. Gazdagaink külföldről hozattak és hozatnak nagyobb részt még mai nap is majd mindennemű készitményt: és azért kézműiparosaink a hazához, a nemzethez hűk, azaz igaz magyarok maradtak. Nem érdemelték-e meg e derék magyar kézművesek, hogy a gazdag aristocraták külföldön eltékozlott jövedelmeiknek egyrészét ezek értelmének fejlesztésére fordították volna, például, megvevén számukra a Beleznai-kertet vagy más alkalmas helyiséget vagy telket, hogy lenne gyűlbhelyök. — minthogy az u. n. szállók (Herbergeek) majdnem büntanyákká

változtak már át, — az egész országból a fővárosba jövő kézműiparosoknak, hol érintkezés, ismerkedés, társalkodás, eszmecsere folytán a kellő műveltséget megszerezhették volna; amire főképp a vidékiek közül sokaknak szüksége van.

Harmadik tényező, maguk a földmivesek nagy tömege, a még el nem romlott, józan értelmű és egészséges nép; noha más részről igaz, hogy az aristokraták, gazdagok, szeszgyárak, pálinkafőzések ezrei által a földmiveseket napról napra rontják. A földmivesek nagy tömegében rejlő s kiirthatlan erős hit teszi tulajdonképen a tényezőt. Ugyanis a még fejletlen ép magyar keblében él az isteni gondviselés iránti erős hit, hogy az nem ok nélkül vezette őseinket három izben a Duna és Tisza partjaira, hanem azért, hogy itt ez áldott földön dicső, nagy nemzetté nevelje.

De Magyarország jövő nagyságának főtenyezője mi: a kisdedovók és a néptanítók testülete, vagyunk; mi vagyunk a tiszta s pedig kimerithetetlen forrás, melyből az élet buzog! Tőlünk függ, az ifju sarjadékba honszerelmet csöptögtetni; tőlünk függ, a benne imént említett s élőhitet mindinkább erősíteni; mi terjeszthetjük leginkább azon elvet, hogy a kath. papság nőtlensége törültessék el, miszerint a társadalomnak e mivelt osztálya, — mely most már-már erkölcstelenségre látszik fajulni, — családapákká levén, az államot legderekabb polgárokkal fogják gazdagítani, mint jelenben a protestans papság.)

Végül, hozzátok fővárosi és egyéb inkább németajku közösségekben működő ügyfeleimhez szólok, kiknek, mint feljebb említém, külön feladatuk a németajkú sarjadékot magyar nyelvre megtanítani.

Mindenikünk tudja, hogy három, négy vagy öt gyermek az anyától vagy a dajkától megtanulja azt a nyelvet, melyen hozzá az anya vagy a dajka szól; tehát kétséget nem szenved, hogy a tanítótól is megtanulja a több gyermek egyszerre azt a nyelvet, melyen az hozzájuk beszél: vagy is ha a tanító a keze alá adott német gyermekekhez az iskolai év-kezdetétől fogva magyarul beszél, az év végével az egész kis sereg magyarul beszél, azaz tud beszélni és akkép a tanító a szülőknek

háláját fogja kiérdemelni. Szeretett tanító sorsosaim! tegyük ezt főképp Buda-Pesten és környékén.

Nekem erős meggyőződésem, jelszavam is az: „Amily mértékben teremtjük a fővárost magyarrá, nagyszerűvé: oly mértékben válik általa a hon hatalmassá, dicsővé!”

Találkozhatik köztetek mégis olyan, ki azt mondja, hogy teljes lehetetlen oly gyermekekhez magyarul beszélni, kik még egy árva magyar hangot sem értenek. Üres megjegyzés! Hiszen a csecsemő sem ért csak egy hangocskát sem abból eleinte, mit az édes anya hozzá intéz, hanem csak lassanként, egymásután érti meg a szókat: tegye meg bármelyik tanító a próbát, ha tanítványai közül senki egy magyar szót nem tud is, az első nap mindazon tárgyakra neveit, mik az iskolában vannak, megtanulják, ha előttük többször rájuk mutogatva elmondja; másnap megtanulják a testrészeknek, tagoknak neveit.

De mire való elméletileg okoskodnom: a ki ebben kétke-dik, s ha neki tetszik, menjen a Teréz-külvárosba a Herminatéren Kohányi kisedovójába, hol gyakorlatban látja, hallja, tapasztalja, hogy de bizony lehetséges, mit ő előbb lehetetlennek tartott; — hol Kohányi ur a sok apró (mintegy 80) zsidógyerekhez egy szót sem szól másként, mint magyarul, s nemcsak értik a derék, lelkes Kohányit, de vele magyarul beszélnek is. Itt kiki meggyőződhetik arról, mily nagy dolgokat vihet az végbe, kinek jelleme szilárd, hazafisága lángoló, s kinek elszánt, erős akarata van, mint Kohányinak. Vagy menjen Kossovits kisedovójába (Ferencz város, Szentegyház-tér), hol épen azt tapasztalandja, mit Kohányi óvodájában. Rövidség okáért ez alkalommal csak e kettőt: Kohányi és Kossovits kisedovókat emelem ki; a jövő évi vizsgák után, — ha Isten éltet, — mindazokat sorban feltüntetem, kik hozzájuk hasonló lelkesedéssel viszik e szent ügyet.

Ti tisztelt nevelő társaim nem is sejtitek, mily munkán dolgoztok akkor, midőn a magyar nyelv terjesztésében izzadtok, fáradotok; s nem is képzelhetitek, hogy eljő az idő, midőn a világnak minden nyelvésze kénytelen lesz bevallani, hogy a magyar nyelvet a legelső emberek teremték; miről sok évi fáradozásaim gyümölcse meg fogja a világ nyelvtudósait győzni.

Záradéku ismétleni akarom a beszédem elején mondott egyik állításomat, melyre nagy súlyt fektettem, tudniillik: hogy a magyarnak betegsége az a hit, miszerint neki a magáé mellett a német nyelv is szükséges; vagyis, hogy ő nem is létezhetnék, ha legalább két három nyelvet nem tudna. Messze a multba kellene visszatérnem, ha azt fejtegetni szándékoznám, mint vert benne mély gyökeret e veszélyes hit, mi betegséggé fajult, melyben ma szenved; de czélotól még messzebb vetne el, ha itt feladatomúl tűzném ki megmutogatni, hogy azok, kik századok folytán e betegség magvát a magyar keblébe szórni meg nem szüntek, nem is azt czélozták, hogy a magyar több nyelvet tudjon, hogy legalább két nyelvet tudni szükségesnek tartson: hanem, oly igaz mint kétszerkettő négy, hogy tulajdonképen a maga magyar nyelvét vele elhanyagoltassák, s a helyett a német nyelvet kedveltessék meg s fogadtassák el; s azok e gonosz törekvésökben némikép czélt is értek.

Nekünk egyik főttörekvésünk legyen, vértünket, — ha még lehet, — e betegségből kigyógyítani; s ha ez mármár a megemberkedett nemzedékre nézve nem sikerül (s magam is hajlandó vagyok hinni, hogy ez csak is részben sikerülhet), — nemzeti evangeliumul csepegtessük tehát a gyöngye sarjadék fogékony s még el nem romlott, tiszta keblébe ez igéket: „Magyar! addig a nagyságra vezető lépcsőzeten fölfelé nem törhetsz, míg a német nyelv nyúgciból tökéletesen ki nem bontakozol!“

Midőn a népnevelők e tant a szentül hívők szívébe oltják: érdemök a honért elvérzett hősök érdemeinél csekélyebb nem leend!!!

VII.

Kormányunk talán meg sem hallja kiáltó szavamat, vagy ha igen, talán nagyon későn; vagy hallja ugyan, de mozdulnia nem lehet, nem teheti azt, mit tőle a nemzet jogszerűen vár: a kezünk alatt levő ifju sarjadék pedig még gyöngye, még éretlen s annál fogva nem munkálhatja azt, mire e sokat szenvedett hazának szüksége van.

Az idő eljár, a nemzetet fenyegető veszély terjed tovább, s a legnagyobb baj az, hogy azok, kiknek legnagyobb feladatuk volna a veszélynek elejét venni, terjedésének gátot vetni: talán nem is látnak veszélyt. Az szörnyűség, ha egyéb gyarlóságokon kívül még vaksággal is lennének büntetve azok, kiktől a haza üdvét kell várunk!

Összedugott kézzel várjuk-e tehát, míg majd a kormány szibbadásából föleszmél, szemérről a hályog eloszlik s míg az alatt majd a sarjadék is megemberedik?

Nem mint népnevelő, hanem mint közönséges honpolgár is elmondom, mit kötelességemnek érzek, tartok.

Eláll az eszem, ha a fölött gondolkodom, mily döntő befolyással birhatna Magyarhon az államok között; mily magasztos szerepe lehetne a magyarnak, ha az előítéletek bilincseit lerázni bírná; ha erős akarata, kellő bátorsága volna!

Meggyőződésém szerint nem kellene ahhoz milliók, hogy e haza felvirágozzék; az egész nép jólétnek örvendjen: ehhez inkább csak szellemi tőkék kívántatnak.

Mily fonákság, mennyire káros nemzeti létünket illetőleg, hogy ifjuságunk tetemes része idegen országok főiskoláiba kénytelen menni, idegen nyelvet tanulni meg, hogy tudományszomját kielégíthesse, holott itthon iskolai alap létezik, csak okszerűen rendezni kellene; azon kívül mind ama fekvő javak, melyek a közművelődés, köznevelés előmozdítása végett az egyháziak kezére bizattak az állam kormányai által, bölösen intézve mennyit jüvedelmeznének az országos tanügy nagyszerűsítésére!!

Nem hogy ifjainknak szüksége lenne külföldi országokba menni s ott idegen nyelvet tanulni s csak annál fogva tudományt meríteni: sőt idegen nemzetek ifjai sietnének hazánkba s tanulnák meg a nyelvek legfelségesbikét, a magyart.

A németek közül sokan méltánytalanok irányunkban, nyelvünket miveletlennek, durvának mondják; öltözetünket gúnyolni erőlködnek sat., legkivált pedig azt szokják szemünkre vetni, hogy a tudományokban igen hátra vagyunk s a mi keveset tudunk is, tőlük tanultuk, kölcsönöztük.

Való igaz, hogy a tudományokban messze a németek mögött vagyunk; s igaz az is, hogy tőlük sokat tanultunk

szomszédosságunknál fogva a dolog természete szerint. Azonban ennek természetes okai vannak, miket komolyan meg kellene fontolniok azoknak, kik a németek közül minket méltatlanul sértegetnek, megvetéssel illetnek.

A korszak, hová eljutottunk, ránk magyarokra nézve válságos, tehát szükségesnek látom hátramaradásunk, kevesbbé tudományos voltunk okainak előadásában felhozni védelmünkre, ami ide megkívántatik, s mi a nyomorult ócsárlónak megczafolására szolgál.

Magyar őseink legutóbb költöztek ide Ázsiából, hol évezredek hosszú során át azon életmódot folytatók, melyet az emberi nem legelső családjai kezdettek, t. i. a pásztorkodást s a vele járó vadászatot, mely állapotban nem fejlődhetett ki köztök az a tudomány, minek szükségképen inkább ki kellett fejlődnie oly népnél, melynek másnemű életmódja volt.

Tehát van-e annak agyában tiszta józanész, keblében igazság, ki valakit gúnyol, rágalmaz, vádol azért, mivel nem tudja azt, mit sajtáságos viszonyainál fogva tudnia nem lehetett. A német ócsárlók azt tanusítják, hogy épen ők legnagyobb mértékben tudatlanok, igazságtalanok.

Ami tudománykincset őseink magukkal hoztak is, azt akkor, midőn keresztény hitre tértek, első királyunk vakbuzgósága tüzzel vassal elpusztította.

Mily nyomorult, igazságtalan tehát az a német, ki minket kárhoztat csak azért, mivel ősidőbeli tudománykincsünket a középkori hit fanatismusa elpusztította!

Ázsiából több izben rontottak Európába miveletlen népek vad harczosai, mint például 1242-ben a tatár-mongolok, kik hazánkat érték először; itt mindent feldulva, mindent elpusztítva tértek vissza hazájokba.

Van-e azon német írónak agyában csak egy szikrája is a józanésznek, ki minket gyaláz, mert nem vagyunk még oly tudományosok mint az ő nemzete, holott tudnia lehet s kell, hogy őseinknek ujabban szerzett tudomány-kincse most a tatár-mongolok által elpusztitatott!

A törökkel három század folytán kellett apáinknak harczolniok, mely idő alatt legjobbbaik elhulltanak, a korábbi

időben odáig fejlődött tudományunk nagy részben, újra megszünt, a művelődésben akadályozva lettünk.

Őseink karddal kezükben védbástyául álltak, s így Európának s a kereszténységnek oly nagy szolgálatot tettek, melyet semmiféle más nemzet nem tett. Míg hazánk földje a kiontott sok vértől párolgott, addig általunk s hátunk mögött Németország biztonságban levén iskolákat emelhetett s a tudományokat fejleszthette.

Rotteck nagybecsű „Világtörténet“ című munkájában bevallja, hogy a németek a magyaroknak nagy köszönettel tartoznak, mert ezek erején, vitézségén tört meg a törökök hatalma annyira, hogy a többi nemzetekre nézve ártalmatlanná vált.

Mit bizonyítanak azon németek, kik alapos tudománnyal, magas culturával szeretnek dicsekedni, midőn a magyart ócsárolják, miveletlennek kürtölik? — bizonyítják azt, hogy irányunkban igazságtalanok, hálatlanok.

Mióta fejedelmeink a Habsburg-dynastiából vannak, azok mindig az országon kívül, németföldön laktak, s a dolgok természete szerint a nemzet főbjeit is maguk köré vonzották s mintegy észrevétlenül akaratlanul is magyar nemzetiségüknek hátat fordítottak, lassanként érzelemre s nyelvre nézve is németekké váltak. Iskolákban, hivatalokban, törvényhozásban a latin nyelv uralkodott: a magyar nyelv árván, elhagyatottan csak a tanulatlan tömeg ajkán létezett. Hozzá gondolva még, hogy a német-osztrák politika soha eddig meg nem szűnt abban működni, hogy a magyart a németekkel összeolvassza, vagyis hogy a magyar nemzetiséget megsemmisítse: arról kell az elfogulatlan s józan ítéllettel bíró embernek meggyőződnie, — hogy a magyar nyelv ily mostoha, mondhatni kegyetlen viszonyok közt is nem-hogy a nyelvek sorából le nem tűnván, de sőt oly rövid idő alatt a fejlettségnek azon magaslatára emelkedvén, melyen létezik, — azt bizonyítja, hogy életereje, belső alkotása minden nyelveket föltümul s ezek neki oly jövőt biztosítanak, melyenre az élő nyelvek közül egyik sem számíthat.

Ha akármely más nemzet s nyelv jutott volna oly kegyetlen viszonyok, oly mostoha körülmények közé, milyene-

ken a magyarnak kellett magát keresztül küzdenie: több mint valószínű, hogy elpusztult volna.

Késő századok, ezredek fogják ezt bizonyítani!

VIII.

A mily kétségbe ejtő nemzeti állapotunk sokak véleménye szerint: épen oly vigasztaló másrésről, — legalább rám nézve — az, hogy eddigelé inkább csak titokban s inkább csak Austriában úzték az ármányos politikát a magyar nemzet lételének lassankénti megsemmisítésére; most már nyíltan s Poroszországban hirdetik, hogy a kiesiny számból álló magyar nép fenmaradási erőködése nevetséges... Jelen a „Pesti Napló“ 211. és 212. számainak tárczáiban a berlini „Magazin“-ból átvett ily czimű cikkben: „A nyelvnek nagyhatalmi állása“ az mondatik, hogy a megmagyarosítási kísérletek daczára az országnak két fővárosa Pest és Pozsony német maradt. Ebből aztán a cikkíró úgy okoskodik, hogy a magyar felhagyván eddigi hiú törekvésével, külön létezni akarni: legokosabban cselekszik, ha önként teszi azt minél előbb, mit utóbb kényszerítésből kellend tennie, t. i. lemondani nyelvről, nemzetiségéről s a német culturába olvadni.

Nem tudom, annyira ismeretlenek-e állapotaink a német író előtt, vagy rossz szelleme készíti felőlünk oly képtelenségeket, példa nélküli hazugságokat kürtölni a világba, melyek az említett cikkben előfordulnak.

Hiszzen, az említett városok magyarosítására ez idő előtt még semmi kísérlet nem történt, hanem igen is történnek épen napjainkban, és ha az író még talán ifjú és Isten életének kedvez, majd meg fogja látni: a magyarosítási — s csak most kezdett munkának mily bámulandó sikere leend csak pár évtized folytán is, daczára annak, hogy ő és hasonló törekvéstü gonosz szellemü czimborái nemzetiségünk megdöntésére összeesküdtek.

Vannak emberek, kik a fölött gondolkodnak, hogy jó volna, ha az emberiség csak egy nyelven beszélne, hogy egymást mindnyájan megérthetnék. Kétségtelen, hogy ez

egyrésztől tudvös lenne az emberiségre, de ennek megvalósítására erőtetve törekedni esztelenség volna annál inkább, mert az egy nyelvű nagy nemzetek bizonyítják, hogy bár azon állami polgárok mindnyájan értik egymást: jólétnek nem örvendenek, egymás ellen gyakran harcolnak, egymást öldösik, pusztítják: miért? — mert az emberben a beszélő tehetségen kívül más tulajdonságok is vannak; egymáséival homlokegyenest ellenkező vágyak, érdekek, indulatok harcolnak a keblekben, mik nem engedik csupán az általi boldogulhatásukat, hogy mindnyájan ugyanazon egy nyelvet beszélnek.

Isten az ő teremtetési munkájával sokféleséget alkotott, és a sokféleség fenmarad mindaddig, míg lakhelyünk e föld össze nem bomlik s rajta mi emberek is meg nem semmülünk.

A természetet épen a sokféleség teszi bámulatossá, felségessé, pedig mi emberek is a természetben vagyunk. És ha egykor évezredek vagy millió év múlva az egész emberiség a nyelvek valamelyikét megtanulná is, ki merné állítani, hogy ugyanazon megtanulandott nyelv az emberiség ajkán mindenkor fog élni változatlanul?!

Sajátságos népfaj a német faj, párja alig van a nemzetek közt. Ennek írói között minden időben találtattak olyanok, kik különösen abban törték fejüket: miként bosszanthatnák leginkább a más ajku s kisebb számu szomszéd nemzeteket; s egyik főfeladatuk volt abban fáradozni, miként lehetne a más kisebb népségeket a németbe olvasztani.

Ha megtudnák mutatni, ha megtudnának bennünket arról győzni, hogy végcélunkat akkor okvetlenül elérjük, mikor németekké fogtunk átváltozni: erőködésüknek volna értelme; de mikor ők már most is oly sokan vannak s szabadságot maguknak teremteni nem birtak (pedig a szabadság minden jóra való embernek fő éltető eleme) s csak a közelebbi időig is a fejedelmeknek egész rakását viselék nyakukon: ez e a híresztelt alapos tudományosságuknak gyümölcse?

Most szorosabban fűződve össze a különböző német, kisebb nagyobb államok, — annál fogva erősebbekké lettek;

tudományuk is nagy, — amire büszkélkednek — s mit eszközöltek? Tűzzel-vassal pusztítottak egy szomszéd népet, mely nekik nem vétett. Ti német hírlapírók ne buzgólkodjatok minket (szerintetek miveletlen) magyarokat, nyelvetekkel, culturátokkal, tudományotokkal boldogítani; majd megszünk mi valahogy nélkülütek is!

IX.

Akármelyik magyar polgárra, mint egyes emberre nézve hasznos, ha a német nyelvet tudja; vagy ha még nem tudná, ha megtanulja, mert így könnyebben boldogulhat: ez kétségtelen; de ha ez áll bármelyik magános magyarra nézve: (pedig áll) — úgy állani kell akármelyik német emberre is, hogy ha ő nálunk, hazánkban lakván, (vagy ha ügyei elintézése végett ide jó) hasznos a magyar nyelv tudása, mert akkor könnyebben boldogul!

Azonban a német nyelv tudásának hasznos volta károsá válhatik nemzeti tekintetből akkor, midőn a német nyelvet hasznossága végett minél több vagy épen minden magyar tanulja, tudja; mert a magyarnak egyik főjelleme levén a vendégszeretet, ennek forrása pedig a jóság, jószívűség, előzékenység, — ebből származik aztán, nemzetileg véve, a hasznosságnak épen ellenkezője, vagyis a németnyelv általános tudásának káros volta, t. i. a magyarok a hasznosságból megtanult német nyelvet előzékenységből a németek irányában tulságig használják, folytonosan gyakorolják, épen ennél fogva a dolog természete szerint a velünk érintkező németek, kik a magyar nyelv tudásának hasznos voltát szintén elismerik, de annak szükségességét nem látván, nem tanulják meg, vagy más szóval, ha mi megtanuljuk a németek nyelvét, ők úgy okoskodhatnak és helyesen, hogy esztelenek volnának abban fáradni, amire szükségök nincs, mert a magyarok veszik maguknak a fáradságot, a német nyelvet megtanulni; e szokás már most annyira ment, hogy a németek követelésekép kívánják, hogy mi az ő kedvökért ezentul is tanuljunk németül.

És így elértünk azon természetellenes pontra, milyen

a világ nemzetei egyikének életében sem létezik, t. i. miszerint a nemzet saját nyelvét elbanyagolja s idegent fogad el.

Kell-e kérdeznem, mi az oka nemzeti irodalmunk nyomorult állapotának? nem kénytelen-e minden ember, kiből a józan ítéletnek csak egy szikrája van, azt felelni: azért van irodalmunk oly nyomorúságos állapotban, mivel németek vagyunk, német nyelvet beszélünk, német irodalmat pártolunk.

Ha valamely nem német nemzetbeli ember azt kérdezné tőlünk: Ti magyarok, kik városokban laktok vagy iskolát végeztetek s magatokat mivelteknek tartjátok: miért beszéltek majd mindnyájan a német nyelvet? szebbnek ismeritek el, mint milyen saját magyar nyelveitek?

Mi erre vagy nem bírnánk vagy szégyenlenénk felelni, és az idegen maga felelné helyettünk körülbelül ilyenképen:

Ti magyarok elfajzott, megromlott, elkorcsosodott nemzet vagytok; ti magatok nem ismeritek fel, mennyire orede-tibb, mennyire szebb a ti magyar nyelveitek a német nyelv-nél! Nem hálátlansági bűn-e az bennetek, hogy felséges magyar nyelveket megvetitek, nemzetiségtek árulóivá lesztek akkor, midőn idegen nyelvet ápoltok?

Polgártársak! vajha eszmélnétek, hogy valódi tudományos nyelvészek, ki a mi nyelvünket is alaposan tanulmányozta s egyéb nyelvekkel összehasonlította, úgy kell szükségképen nyilatkoznia, mint fölebb például említettem.

A következetlenségét árulja el leginkább vagy logicát-lanságot, hogy mi (értem a vagyonosabbakat) ünnepek alkal-mával magyar ruhát öltünk, mert diszesebbnek tartjuk. A 60-as években fiatalok, öregek, férfiak, magyar ruhát öltünk; akkor az nem volt nehéz, kényelmetlen; nem jelölt mivelet-lenséget, s kik felöltötték, büszkélkedtek reá: mennyire kö-vetkezetlenek vagyunk, hogy azt, mit szépnek tartottunk pár év előtt, most azt rútnak tartjuk!

Mekkora nemzeti súlyedés rövid idő alatt, midőn pantalon, frakk és ozilinder által akarjuk a romlott világnak mut-atni, hogy mi is mivelte nép vagyunk!!

Kárpátfalvy Zoltán, Huntország vagy Honurság kormány-

zója, köszvényben szenved, a szobát nem hagyhatja el, igen háziasan van öltözve, valami köpenyféle köntösbe burkulódzva dolgozik, fejét meghülés ellen csak valami sipkaféle fűdi, pantalon, frakkot, cylindert nem ösmer. Bölcseségének, munkás-ságának s honszerelmének gyümölcsetül ezeket kürtöli az okosabb világ:

Huntországban minden polgár tud írni, olvasni; nincs benne ember; ki a közjogot nem ismerné, nem tudná; nincs az országban egyetlenegy gyermek, ki iskolába nem járna; sehol nem látható koldus; a börtönök üresek; a tanítók a legkisebb falusi iskolától kezdve a felső iskolai tanítókig egyenlően jó fizetésben részesülnek; papok — mint ilyenek — nincsenek, hanem erkölcs-, erény- s moráltanítók; hivatalt (tehát papi hivatalt is) csak feleséges polgárok viselnek; egyenes adót senki sem fizet; állandó katonaság az egész országban nincs, hanem minden ifju s férfi egyszersmind katoná; ruházatuk egyszerű, olcsó s körülbelül egyforma; s ha a szükség úgy hozza magával, minden készülés nélkül a történytáskát nyakába akasztja, saját fegyverét ragadja s az ország közepén működő távirtda fölhívására pár óra alatt az egész férfilakosság fegyverfogható népe talpon áll.

Egész Huntországban soha sincs éhség, mert annyi magtár létezik államköltségen, mennyi egy évre szükséges gabonát tartalmaz; s soha sem szabad az országból csak egy mérő gabonát is addig kivinni, míg a magtárak megtöltve nincsenek; az utak minden irányban oly jók, simák, mint a deszka; az országban csak nagy községek vannak, tehát mindenikben létezik törvényszék, annál inkább, mert minden ember tudja a polgári büntető- s egyéb törvényeket; minden polgár a törvény értelmében évenként megfizeti a tűz- és jégkár elleni csekély biztosítási díjat, tehát az állam maga téríti meg kinek-kinek a kárt; az egész országban minden községben minden ház úgy van építve, hogy könnyen vagy könnyelműen fel ne gyújtathassék s tüzet ne fogjon; tanulás fejében senki csak egy krajczárt sem fizet; a ki vagyonát oly módon tékozolja el, hogy az által másoknak rossz példát mutat, egyéb vétkesekkel együtt a javító gyarmatba vitetik, hol mindaddig marad, míg meg nem javul.

Huntországban a lakosság a maga hazai nyelvén kívül más valami idegen nyelvet nem tud, nem ismer; egyetlen egy iskola létezik az ország fővárosában, hol nyelvtanárok országos fizetés mellett három idegen nyelvet tanítanak: a francziát, angolt és németet; ki életpályáján ezen nyelvek valamelyikét hasznosnak vagy épen szükségesnek tartja, megtanulja, de amire senki nem köteleztetik; a midőn itt a tíz milliónyi népség közt valaki nagyobb jeles munkát ad ki, melynek ára például 4 forint, van legalább három ezer vevője vagy előfizetője s így 12,000 ftja, következőleg létezésének biztos alapja.

Még sok más üdvös intézkedése van ez országnak, illetőleg Kárpátfalvi kormányzónak; de a német tudósok alapos ítélleténél fogva és a mi ugynevezett mivel magyarjaink ítéllete folytán is, ez ország s népe barbár, miveletlen; mert sem országgló társai, sem más előkelő polgárok nem viselnek pantalon, frakkot, czilindert s mert nem tudnak németül.

X.

Nemzeti viszontagságaink, mint főlebb lehető röviden említém, sajtáságosak, vésteljesek voltak; s annál fogva jelen helyzetünk is rendkívül veszélyes!

Valjon érzi-e, ismeri-e, tudja-e kormányunk: mily borzasztóan tátongó mélység szélére vagyunk sodorva? Vagy talán a fenyegető németismus áramlatába annyira beleélte magát, hogy föl nem tűnik neki helyzetünk irtózatossága, értem neumzeti létünket illetőleg?

Már főlebb mondám, hogy kormányunk majd, vagy annak idejében teljesíti erre nézve szent kötelességét; vagy elhanyagolja, ha a veszélyt oly nagyinak nem tartja, milyennek az előttem s más száz ezrek előtt feltűnik: én elmondom, mit ily viszonyok között tenni szükségesnek látok.

A mint én látom, tapasztalóm, az egész európai emberiség intézményei elkorhadtak, az ezekre rakott újabb építkezések nem lehetnek tartósak, a redves alapokat a súly összemorzsolja s halomba dől minden; nehéz volna meghatározni, a polgári intézmények rosszabbak-e vagy a vallásiak, de az

világos, hogy az európai emberiség mind állampolgárilag, mind vallásilag lehanyatlott; a mesterségesen teremtetten fénylő külszin a mindinkább rothadozó belsőt el nem fedheti: akinek szeme van arra, hogy maga szemével lásson, tudja, hogy a romladozás, felbomlás halad előre feltartóztatlanul.

Tehát csak az a kérdés, mit és hogyan lehet az összeroskadásból, mint életrevalót megmenteni, hogy a jövő emberiség egészséges magvául szolgáljon?

Tett-e Isten a mult időkben oly csodákat, melyekről az iratokban említések vannak, nem tudom; de egész bizonyossággal tudom, hogy korunkban Isten a mi kedvünkért csodákat nem mivel, hanem mivelhetünk mi emberek magunk s különösen mivelhetünk mi magyarok, tudniillik köztünk azok, kik henye rothadásnak még nem indultak.

És mi lenne az a csoda, amit mi végbe vihetnénk? — kérdezi talán egy némely olvasó, — és mi által, minő eszközökkel mivelhetnénk mi csodát?

Ahoz semmi más nem kívántatnék, csak elszánt erős akarat.

Az európai népek közül a németnek egy része kaján szemekkel nézett és néz ma is minket magyarokat, s nem tudni miért. Vagy inkább tudni biz azt, mert ők történetileg bizonyítják, hogy vágyaik vannak arra, hogy bárcsak mi nagy lelku, bátor, harcziás magyar nép, felséges nyelvünkkel, gyönyörű nemzeti viseletünkkel együtt a Kárpátok aljáról a Tisza s Duna közti térekről eltűnnénk, hogy a szép s gazdag földet elfoglalhatnák, Németországgal tökéletesen egygyé olvaszthatnák!

E vágyuk teljesítésére irányzott törekvése a németeknek sz. István első királyunktól kezdve, nyolcz századon át, mint vörös szalag huzódik végig a magyar történeten, ha néha-néha a szalag megszakadottnak látszik is!

De mivel mi, ama német jóbarátaink kedveért innen még el nem pusztultunk, hanem „megfogyva bár, de törve nem“ itt élünk: más irányban folytatják működésüket, tudniillik czélul tűzték ki maguknak, hogy ha kedvükért innét el nem költöztünk, minden áron németekké tesznek bennün-

ket s megkezdék az e cél elérésére szükséges rohamos támadást.)

De a németek, minden nagytudományosságuk daczára, rosszul ismernek; ha nekünk hizelegnének, czirógatva dicsérnének, magasztalnának, többre mehetnének, mint így ellenünk támadva.

Tudhatnák ők, hogy Mária Terézia idejében, a tulságos hizelgés részéről, de még egész udvara és más az érdekekbe vont németek részéről is, a magyarok nagyjait, főbjeit levette lábáról, németekké váltak: ellenben fiának II. Józsefnek méltatlan támadásai, igazságtalanságai a mármár egészen elnémetesedetteket álmukból egészen felrázták és magyarokká változtatták át.

A csoda, mit mivelni fogunk, abban álland, hogy a magyar épen akkor lép a nagyságra, a fenségre vivő lajtorja fokára: midőn elenyészedését a németek már-már bekövetkezőnek fenhangon harsogtatják.

Mi részünkről ezt nem tarthatjuk valami csodának, mert jól ismerjük nemzetiségünk belső erejét, nyelvünk eredetét, fejlődését, életrevaló képességét.

Megengedem, hogy a nemzeti ruha nem oly lényeges jele életünknek, feunmaradásunknak, mint a nyelv; az európa-szerte elterjedt, közössé vált ruha mellett igaz magyarok maradhatunk: de oly időszakban, midőn a veszély, mely nemzetiségünket fenyegeti, nagyobb; s annak elhárítására hathatóssabb eszközök kívántatnak, nem tagadhatni, el kell ismerni: hogy a magyar ruha egyik legfőbb eszköz, ez fegyver ellen-ségeink legyőzésére s az ellenünk intézett ármánykodások ki-játszására.

Ki nem emlékeznék arra, mily varázserő jelentkezett általa, midőn azt 1859-ben az egyetemi polgárok közül némelyek fölvtették: mint villám terjedt az el az egész országban, s a bécsi politikusok kiábrándultak, megdöbbsentek, — meggyőződtek arról, hogy a magyart jószívűségénél fogva sokra rávehetni, nemzetiségén soknemű csorbát ejthetni, de megsemmisítésére törekedni eszeveszettség. Így született meg az arra következő 1860-ban az ismert oktoberi diploma.

Annak volt némi értelme, hogy midőn magyar ministerium keletkezett, s a ministerek és velök az előkelőbbek frakkot öltve, czilindert téve föl, öket az ifjuság kisebb nagyobb számmal követni kezdte, mert így inkább remélt valami hivatalt; de most már a hivatalok többnyire be vannak töltve, az ifjak közül tehát csak ritkán juthat egyik vagy másik hivatalba, s így a nemzet új életre való ébresztésének magasztos munkájában még buzgóbban fognak eljárni, mint az 59-kiek, tudniillik: fölveszik a magyar ruhát annál inkább, mert ez ismertető jele annak, kikből még nem halt ki a honszerelem, kik rejtenek keblökben életerőt; ez a magyar ruha lesz ismertető jele: kik fognak az elnémetesedési betegség gyógyításához, ugyanis a magyar ruha lesz mintegy válaszfal, akik ezen válaszfalon túlmaradnak, vagyis a frakkhoz és czilinderhez esküdve azt le nem vetik: azt tanusítandják, hogy nincs bennök többé lelkielő, s a romlásnak indult többiek által ragadtatva mennek vagy menettetnek veszedelmök elé, hová öket szájal munk követi.

Polgártársak! tudjunk erősen akarni; tudjunk a gyarlóbbaknak buzdításul jó példát adni: s azonnal kezdődik a németek részéről a csodálkozás vagy a csoda-műnek nyitánya.

XI.

Szüntelenül, minden alkalommal sürgessük a kormányt megtenni azt, mi a törvény értelmében jogában áll: a német nyelvnek fővárosunkban való tovább terjedését meggátolni.

Ne beszéljünk senkivel németül, s ök fognak aztán velünk magyarul beszélni; a kik még nem tudnak, majd előbb megtanulnak, hogy beszélhessenek.

Ne válaszszunk senkit, sem községi, sem megyei hivatalnokká, sem képviselővé, ki a magyar helyett bármely ügyekben német nyelvet használ, német hírlapot járát, német könyveket vásárol, idegen szabásu ruhát visel; mert aki megveti nemzeti öltözetünket, nyelvünket: az nem lehet hű semmihez a mi magyar; s a ki hozzánk hűtlen: az ellenségünk, attól nem várhatni, hogy nemzetünk, hazánk javán munkál-

kodjék; és a ki nem hazánk, nem nemzetünk érdekében dolgozik, más érdeknek szolgál; és aki más érdeknek szolgál, az nemzeti nagy ügyünk ellen árulást követ el; és ha illet választanánk hivatalnokká, képviselővé: nem követnének-e el magunk a magyar ügy ellen hűtlenséget, árulást?

E válságos, a germanismus áramlata által előidézett veszély idején ne azt tekintsük, hogy minő más képessége van annak, ki hivatalnoki vagy képviselői jelöltül föllép, hanem hogy az illető jelölt testestől lelkestől magyar legyen; s ezt leginkább csak az által tanusíthatja: ha nemzeti ruhát visel, ha ajkáról német nyelv nem hangzik. Igaz, hogy ha a hivataloknál, képviselőkénél erre lesz a legfőbb tekintet: más ügyekben többféle hiányok történhetnek, de a csorbákat ki lehet majd köszörsülni akkor, midőn erősödünk s fokról fokra hatalmasbodunk.

Intsük választójoggal bíró polgártársainkat, hogy ne válaszszanak hivatalnokokká s képviselőkké olyanokat se, kik a szertelen divatnak, fényűzésnek rabjai; mert az ilyenek nemhogy a hazának tudnának használni, de még önmagokat, családjaikat is tönkre teszik.

Sokféle az, mit idővel a baza fölvirágoztatására tennünk kell: de vannak nagyobbserű tárgyak, miknek elintézéséből más számtalan kisebb dolgok önként folynak; . . . tehát hangosan s minél többen hangoztassuk nagy horderejű követeléseinket: ha sokan kiáltunk, sürgetünk: a szó nem lesz pusztában elhangzó kiáltás; mert az állam érdekében sürgetendett jogos követelésnek előbb-utóbb meg kell valósulnia.

Mi az a két legfőbb tárgy, minek elintézésétől sok más üdvös, áldást terjesztő intézkedés önként keletkezik, önként foly?

A vallás- és a köznevelésügy.

E kettőnek igazságosan, józanész szerinti elintézése új magyar világot teremt, olyat teremt, mit nemcsak Európa nemzetei, de a világ népei bámulandanak.

Az első, azaz a vallásügyi nagy eszmét illetőleg legyen jelszavunk: vissza kell a vallást az ő eredeti tiszta erkölcsi alapjára vinni, melyen az a kereszténység kezdetén vala; vissza kell vinni az ő egyszerűségére, mikor az a minden-

hatóimadásából és a jó cselekedetek gyakorlásából állott; midőn semminemű szertartások nem léteztek; papok még nem voltak, hanem csak tanítók, kiknek a vallást, erkölcsiséget, moralitást illető minden tanítása a tizparancsolatot és az irgalmasság hét fő cselekedetét: éhezőknek ételt adni, szomjazóknak italt adni, meziteleneket ruházni, kételkedőknek jó tanácsot adni, szomorúakat vigasztalni, beteget látogatni, halottakat temetni, tartalmazta.

Ha megkérdeznők a mi katolikus főpapjainktól azt, kit a többiek legjobbnak, legerényesebbnek tartanak; mondom ha megkérdeznők őt, hogy igaz-e, miszerint a kereszténység első századaiban nem is voltak ugynevezett lelkészek, papok, hanem csak tanítók? ő kénytelen lenne azt felelni: hogy az igaz, hogy papok csak később keletkeztek, t. i. kénytelen lenne így felelni, ha ugyan oly erényes, milyennek tartatik s ha az igazságnak csak egy szikrája van is keblében.

Az ugyan igaz, hogy katolikus főpapjaink hozzá szokván az uri, kényelmes élethez, nem örömetst térnek az ősi egyszerű vallásra vissza, és nem örömetst mondanak le azon jószágokról, melyek kezükön vannak; s káromolni, átkozni fogják azokat, kik azt javasolják, hogy egyszerű, ősi vallásra kell visszatérni, s a mostani intézkedést meg kell szüntetni; de átkozódással semmit sem árt nekünk és nem használ nekik; a katolikus főpapság jelen uralkodó állapotának szükségképen meg kell szünnie. Kiindulási pont gyanánt pedig azt kell sürgetően követelnünk, hogy a papi nőtelenység töröltessék el; a klastromok lakói a munkás nép közé oszlattassanak szét; fekvő javaik közoktatási célokra fordítván, mely téren maguk is mint világiak, képességök, tudományuk szerint munkálkodhatnak.

A másik nagy eszméül a közoktatást említem föl azért, mert ennek kívánatos, vagy óhajtandó természetes, célszerű elintézéséből kel ki idővel a nemzeti nagyság, hatalom, dicsőség.

Kiáltsuk, sürressük, követeljük, hogy minden községben létesítessenek kisedodovák a községek nagyságához mért arányos számban; állítassanak célszerűen berendezett elemi

iskolák annyi számban, mennyi a községek népszámának megfelelő.

Mind a kisedevők, mind a népoktatók kellő, méltányos fizetése kikerül azon javak jövedelmeiből, miket a zárdák eltöröltetésével az állam vesz birtokába s miket a világi főpapság kezéről fokonyként szintén átvesz.

Figyelmeztessük a községeket arra, hogy oly papot vagy lelkészt maguk között ne tőrjenek, ki a pápa csalhatatlansági dogmáját elfogadta és a hiveknek hirdetni akarja. Mert hiszen természetes dolog, hogy ha a község fizeti papját: jogában áll oly papot nem tartani, ki a nép hitével ellenkezőt tanít.

A katolikus főpapság minket, kik ezt sürgetjük, vallástalanoknak, istentagadóknak fog hirdetni; de a tudományos emberek épen tudományuknál fogva nem hiszik, a kevésbé tanult nagy sokaság pedig józan értelménél fogva nem hiheti: hogy mi istentelenséget követnénk el; hogy vallástalanok volnánk, midőn azt követeljük, hogy legyen vallásunk oly tiszta, egyszerű, milyenné azt Krisztus, az isteni nagymester lenni ohajtá: hogy szeressük a mindenható Istent egész lelkünkben, felebarátainkat pedig mint önmagunkat. Kívánhatott a Krisztus ennél többet, mint mi ebben foglaltatik?

Ki a főpapok, akár az alsóbbrendű papok közül ellentünk leghangosabban szórja az átkokat: épen az tanusítja, hogy az ő szívében és lelkében nincsen vallásosság; mert aki felebarátját szereti: nem átkozza, nem vádolja azt, hanem bevallja, hogy a valódi erkölcsstanítónak (lelkésznek, papnak) nem gazdagságra, nagy birtokokra van szüksége: hanem erkölcsileg jó cselekedetekben kell gazdagnak lennie, a hiveket morális jó példájával kell a jóra buzdítania.

Sürgessük, követeljük, hogy a fővárosban legyen egyszerű egyetem, hogy ifjaink ne legyenek kénytelenek más országok iskoláiba menni; hogy ne hozzák magukkal s magukban még ők is haza a germanismust vagy akár mi más idegen elemet; — kiáltsuk, lehető hangosan követeljük kormányunktól, a törvényhozástól, hogy teremtsenek Budapesten olyszertű egyetemet, hogy az idegen országok ifjai itt tanulhatni dicsőségöknek tarthassák, és az alkalommal tanulván a

magyar nyelvet s eredetét, fejlődését, alkotását: meggyőződ-
hessenek arról, hogy a magyarnyelv minden más nyelvnek
legősibb forrása.

A mint azok, miket mi sürgetünk, fokokként életbe lép-
nek, az eszmék valósággá érlelődnek: kel, nő ki s támad a
csoda, hogy a magyar nyelv s a nemzet nemhogy a németbe
olvadna be, desőt szellemerejével más népeken kívül, a néme-
tek közül is sokakat fog részére hódítani; mert a magyar
nyelvnek isteni alkotása varázshatalommal bír, mihelyt mi
magyarok magunk ahhoz hűtelenek lenni megszününk, és
szentül fogadjuk, erős akarattal magunkban fölteszszük, hogy
más vagy idegen nyelvet nem beszélünk.

Ti polgártársak! kik a világhírű csoda megteremtéséhez
erős akarattal járultok: ti lesztek a jövő történelem lapjaira
följegyezve mint olyanok, kiknek dicsősége minden más ha-
landónak dicsfényét meghomályosítja; mert gondolhatni-e na-
gyobb dicsőséget, mint azoké leend, kik hazánk bó! a német
ragályos elemet kiszorítva, magyar nyelvünket, azt a nyelvet,
melyet még saját testvéreink ezrei is megvetettek, ama polczra
emelik, dicsfényét minden irányban kisugároztatják?

Főlebb már meg van jegyezve, hogy ne türjük vértünk
meggyaláztatását; mindenki pedig, ki a maga magyar nyelve
helyett németet használ, gyalázza vérét: vagyis a magyart;
az ilyen háládatlannak, hitszegőnek, nemzetiség árulóknak bün-
tetése részünkről megvetés legyen; s hazafiui kötelességünk-
nek tartsuk az olyanra, ki magyar létére magyarral németül
beszél, ujjal mutatni, mondváu: Ez is egyike a nemzetáru-
lóknak!

Némely bűnöket kizárólag csak a bíróság büntet; de
vannak bűnök, miket büntetni minden polgárnak jogában; de
sőt kötelességében áll. Ilyen főkép a nemzetárulási bűn, a
haza iránti bűn, a haza iránti szent kötelesség mulasztásá-
nak bűne.

Ezen bűnök a büntető törvénykönyvekbe nincsenek ig-
tatva azért, mivel alig volt képzelhető, hogy megtörténjenek!

E bűnöket büntető bíró keblünkbe van helyezve; s ha
kiáltását el nem fojtjuk, de a bűnösökre mindannyiszor alkal-
mazzuk, mondván: Te nem vagy méltó arra, hogy hazánk zsir-

ját széd: téged mint ártalmas gyomot megvetünk, köreinkből kizárunk; ekkép nyilvánítván ítéletünket, a nemzetárlási bűn mindinkább kevesbedik, míg végre közülünk kivesz. S vajha veszne minélelőbb!!

XII.

A nagy világon a mi magyar állapotaink példanélküliek; tudniillik: mi annyira a német igája alá görbedtünk, hogy nem csak egyes vagy magános polgárok kérdezzük magunktól: lehet-e szabad-e, hazánk, Magyarországunk fővárosát Budapestet illetőleg úgy intézkednünk, mint azt nemzetéletünk megkívánja? — De még az ország kormánya is a teendőik iránt habozik, mintegy kérdezni látszik: nem haragudnának-e meg a budapesti németajku polgárok, ha a magyar nyelv tekintetéből úgy járnánk el, mint ennek érdekei követelik? s valljon, mit mondauának Osztrákország államférfiai, publicistái, ha azt tennők; mit mondana a tulajdonképi Porosznémország, ha úgy tennénk, mint minden más ország tesz?

Végszóképen összegezem rövid s lényeges tartalmát annak, mit eddig elmondottam.

Ne legyünk két nyelvű, azaz német-magyar ajku nép, hanem legyünk tisztán magyarok. Mind a fővárosban, mind pedig az egész országban; mindennemű vállalkozásnál, mint a nyilvános életben az eddig használatban volt német nyelv helyett csak a magyar, egységes politikai nyelv használtassék.

Ez óhajtást minden értelmes polgár, még azon gyarló, félénk polgártársak is óhajtják, kik ebbeli vágyukat nyiltan kimondani nem bátorkodnak; de óhajtják ezt maguk a németajku polgárok is, mert érzik, meg vannak arról győződve, hogy míg ily kétlakiak (amphibiumok) vagyunk; míg a németismus beszorkánynyomása alól magunkat teljesen föl nem szabadítjuk: Magyarhon a magas polczra, melyre hivatva van, nem emelkedhetik. —

Az állam közérdekeit nem veszem tekintetbe, mik hatásosan követelik, hogy a német nyelv nyügeit rázzuk le, hanem más három nemzetiségi érvel igyekszem megmu-

tatni, hogy a németnyelv jogtalanul s apáink elnézéséből, mondhatnám: vétkes hanyagságából használtatik, hol használhatnia nem volna szabad.

Midőn őseink e hazát elfoglalva, lakóit meghódították: nem voltak itt németek; hanem később, részint önként, részint fejedelmek által meghivatva költöztek be, hogy a soknemű harcok, pusztítások alatt az ekkép néptelenné vált egy és más helyet újra benépesítsék.

És melyik magyar királynak jutott volna eszébe az általa behítt németeket arra ösztönözni, szabadalmazni, hogy itt — új hazájokban — Magyarországon csak a magukkal hozott német nyelvet használják a magyarok nyelve helyett?

És ha tette volna is ezt valamelyik magyar király, s felmutathatna is valamelyik németajku község ily szabadalmat, miszerint ő nem tartozik, nem köteles a magyar nyelvet használni: volt-e, lehet-e akármelyik királynak joga arra, hogy a a jövődett nemzedékek ügyei iránt önkéntesen intézkedjék; föltehetnék-e a nemzetnek elhalt királyai valamelyikéről azt, hogy ily képtelenséget akarhatott volna? És ha valamelyik király ily bolondságot elkövetett volna is: bármelyik németajku község nem fogta volna-e az intézkedést félrevetni, midőn saját érdeke, haszna diktálja neki: hogy ha boldogulni óhajt, nem szigetelheti el magát külön német nyelvvel, hanem a magyar nyelvet el kell sajátítania s a nemzetbe kell olvadnia.

Az én meggyőződéseim szerint a törvény jobbat, derekabbat nem tehet, mint ha kimondja, elrendeli: hogy hazánk fővárosában nyilvánosan csak a magyar nyelv használtatik; mindennemű ügyviteli könyvek csak magyar nyelven érvényesek; semmi nemű hirdetés, rendelet német nyelven ki nem adathatik.

A kormánynak erre vonatkozó kérdésére, hogy mit mondanának a németek, — értem az osztrák németek, — ha ezt tenné, felelem: azt mondanák: a magyar észre jött, gyámságunk alul magát fölmenté; magában bizik; saját lábán kezd járni: ránk nézve az ámtás ideje lejárt; — felelem továbbá: hogy fővárosunk népének nagy része, — a nem gondolkodó, csak gépileg mozgó nagy része, e változást észre sem veszi;

egy kis rész pedig pár nap rezeniroz, aztán elhallgat, mintha semmi sem történt volna.

Nem találni országot, melyben más, oda telepedett s a nemzetitől különböző ajku gyarmatok magoknak valami elkülönözött állást követelnének, hogy ők nem akarnának a nemzettestbe olvadni, csak a németfaj teszi ezt nálunk is, — másutt is.

Miért teszik ezt nálunk; miért ragaszkodnak makacsul németiségükhez? azért, mert Austriából, s most már a nagy-Németországból is ekkép biztatják: ne engedjete; maradjatok mind halálig németek annál is inkább, mert már a magyarok maguk is kezdenek németekké átváltozni, s az egész Magyarországot a mi nagy német hazánkkal nemsokára egygyé olvad.

Ha Austriából ilyféle biztatásokkal a hazánkbeli németeket nem ámitották volna; és ha saját magyar testvéreink ezrei elnémetesedve, elkorcsulva a köztünk lakó németeknek rossz példát nem adtak volna: ma már nem volnának köztünk németek.

Vajha ne tétovázna, de erélyesen lépne föl kormányunk és rendelné el, hogy mindenütt, hol az idegen német nyelv nemzeti létünk rovására jogtalanul használtatott, csak a magyar nyelv, az ország nevének nyelve használtassék.

S ha a kormánynak abbeli aggodalmára, hogy mit mondanak a németek, ha ezt teszi, ismét felelem: a németek azt mondják: a magyar fölébredt, ne ingereljuk tovább jogtalanul; a magyar nem tűri tovább a méltatlankodást s igaztalanságot, melylyel iránta majd mindig viseltettünk; a magyar (aristocratiájának korcsosodása mellett is) erős, alvó oroszlán. És a komoly, józanul ítélő német még azt is fogja mondani: ne tegyük a magyart ellenségünké; van nekünk különben is egy óriás ellenségünk: a francia, kivel mi úgy bántunk, mint mívelt nép más mívelt néppel még nem bánt soha; e nép megújul, s erősebb leend mint volt valaha; és a mit ellene vétettünk, nem feledi el soha, s csak kedvező alkalomra vár; és ha a magyart is még tovább magunk ellen izgatjuk, törekvésünknek keserű levét ihatjuk meg. Igy szólhat a német.

A gondviselés megpróbáltatásunk végett súlyos csapásokat mért ránk, miknél fogva a történetben páratlan viszonyok

közé jutánk; s azok menteni fogják kormányunkat, ha nemzetiségünk érdekében a germanismus terjedésének meggátolására szokatlanul szigoruan jár el. Erélytelenségét (ha az tovább is tart) a németek nem ovatosságnak, hanem gyáva-ságnak fogják keresztelni; mit némelyek a németek iránti lovagiasságnak neveznek, miszerint eltűrjük azok gyengéit, megbocsátjuk vétkeiket: azt mások — pedig sokkal többen — szolgaiságnak mondják. És nincs-e igazuk?

Legvégre mondom, ha magyar nyelvünket Európa népei ugy ismernék, a mint nem ismerik: azt fognák nyilvánítani: hogy ha minden más kisebb számu nemzetnek nyelve elenyészik is, a magyar nyelvet a tudományok érdekében meg kell az enyészettől mentenünk.

Kiáltasuk tehát kormányunknak, hogy szilárd, erős akarrattal, merész kézzel intézkedjék fővárosunk megmagyarosítására; adja ki jogszerű parancsait arra nézve, hogy mindaz, a mi a családok tüzhelyein kívül nyilvánosság elé kerül, magyar legyen, s mindaz törültessék el, mi arra emlékeztethetne, hogy Buda-Pest németváros volt.

De kormányunk ismét azt kérddhetné magában: Szent Isten! mit mondana Németország; mit egész Európa, ha így cselekedném? Nehány hóbortos szeleburdi német hirdapírón kívül az egész európai okos világ kénytelen vallani: hogy jogszerűbb, ha Magyarország — az ezredéves alkotmányos ország — megmarad magyarnak, mint ha mesterséges, erőszakos módon németté változtatik át. — És mégis, midőn II. József egy tollvonással németté változtatta az ország nyelvét; s midőn később Bach kormánya szintén németté változtatta át Magyarországot: mit mondott rá Európa? Semmit! Pedig az mindkét esetben jogtalan eljárás volt. Hát nem nézné-e, nem hallgatná-e el Európa szintén s még inkább némán a jogos és törvényes intézkedést, t. i. ha kormányunk elrendeli, hogy Magyarország fő városában csak magyar nyelv használ-tassék mindenben, mi nyilvánosság elé kerül.

Ha megengedem is, hogy kormányunk nemzeties és merész intézkedését nem követné néma hallgatás, hanem a német journalisták sikoltoznának, pokoli zajt ütnének: de bizonyos, hogy a komoly, mélyebb tudományu és igazságos férfiak

ha nem is Austriában, de Németországban helyeslőleg szólának fel.

És én arról tökéletesen meg vagyok győződve, hogy mind más nemzetbeli, mind pedig német részről való elfogulatlan férfiak abbéli nézetét, véleményét, ítéletét összefoglalva, az körülbelül ilyenén szavakban nyerne kifejezést:

„Minden ország kormánya teljesen jogával él, midőn azt rendeli el, mit a nemzetre názve üdvösnek tart: így Magyarország kormánya is, midőn látja, hogy a németismus a nemzet ártalmára szolgál, — vagy ha neki egy részről használ is, de más részről mégis többet árt, jelesen pedig a magyarnak nemzeti létét fenyegeti: természetes jogával él, midőn az idegen német nyelv terjedésének meggátlására mindenben a magyar nyelv használatát rendeli el.

Mi külföldiek az előítéletektől menten, elfogulatlanul ítélve, kénytelenek vagyunk elismerni, hogy a magyar (minden hibái mellett) igen kitűnő, derék, nagylelkű, bátor nemzet; a magyar, osztrák szomszédai részéről, majd negyedfél század folytán sok méltatlanságot, igaztalanságot eltűrt, és midőn annak megtorlására a legutóbbi időben Königgrätznél a lehető legkedvezőbb alkalom kínálkozott, még sem akará azt fölhasználni, hanem páratlan loyaltásból mindent megbocsátott, s a fejedelmi dynastiának segélyére s a birodalom más népének szabadsága eszközésére is készséggel ajánlkozott: ezt semmi más nép nem, csak a magyar tehette. E példátlan naggyelelkűség előtt kalapot kell emelnünk.

Ha a magyarnak az utóbbi századok folyamában alakult viszonyain végigtekintünk, tudjuk, hogy bár mindenben, de kivált a hadügyben hátra maradt: és mégis kis készültsége mellett is oly szabadságharczot vívott, oly győzelmeket aratott, miknek a történetben párjok nincs. E hadjáratban a magyar oly erőt fejtett ki, mi csodával határos . . .

Ha a magyarok erélyesen követelik, ami őket a 67-iki egyezmény értelmében és a paritás elve szerint jogosan megilleti, s ki is vívják, ha a honvédtudgyet kifejtik, mire, látni való, nagy sulyt fektetnek; ha iskoláikat akkép szervezik, hogy azokban az ifju nemzedék kora fiatalságától kezdve hadügyekben, fegyverforgatásban gyakoroltatik, pedig erre a kezdet

már meg van téve; ha az e czélra emelt hadiskolájokat, az ugynevezett Ludoviceumot megnyitják, pedig kormányuk ebben erélyesen működik; s így a seregben jól képzett tisztán magyar katona tisztek leendenek: haderejük rettenetessé válhatik csak magában is, hátha még a majdan megerősbuló francziákkal szövetkezve képzeljük. . . . .

Mi eszeveszettségnek tartjuk német journalistáink részéről a magyarok elleni méltatlankodást.“

Csodálatos, hogy kormányunk a nemzeti súlyedés s germanismus terjedése miatt annyi feljajdulásra meg nem indul.

Még a gyöngébb nőnem jobbainak keblét is fájdalmas érzés tölti el e miatt, s várják, hogy a kormány erős akarattal, bátor kezdeményezéssel lép végre fel, s merész kézzel ragad mentő eszközöket Magyarhon fővárosának magyarosítására; várják, hogy e chaosba öntsön magyar világosságot; várják, hogy a sajtónak dudvaként burjánzó mételyes német termékeit gyökerestől kigyomláltatja, s abeköltözött hálátlan és szemtelen német firkászokat az ország határain kívül kitolonczoztatja. Igen, követelve várják, hogy a magyar kormány Magyarhonban, jogával élni tudó gazda leend, s a botránnykozató német plakátok s más német feliratok ezreit az utcákról el fogja tüntetni!

XIII.

Midőn a közösügy megállapítatott, e szó: paritas, igen gyakran emlegetteték, nem különben kormányunkra vonatkozólag minden felől viszhangzott e szó is: független magyar ministerium; azóta „paritas“ és „független“ szók nem hangzanak, csak elvétve lebbenek le malcontentus ajkairól.

Miért nem hangzanak mai nap e szók? Azért legfőképp, mivel az alsó elemi s a polgári iskolákra nézve törvény hozatott, melynek szakaszaiban a német nyelv kötelezett tantárgyul van kijelölve (mikép már fentebb említve volt) vagyis a német nyelvet tanulunk parancsoltatik, mert minden törvény parancs.

Polgártársaink közül százan meg ezren kiáltották: el vagyunk árulva; a „paritas“ és „független“ szók csak ámi-

tásunkra szolgáltak, most már a törvény parancsolja, hogy németül kell tanulnunk s annak értelmében lassanként németekké kell lennünk.

Nem úgy polgártársak, azért nem vagyunk elárulva, elveszve, mivel németül tanulnunk parancsoltatik; magunk közvetve törvényhozásunk által parancsoltuk ezt magunknak és pedig azért, mert jónak, szükségesnek láttuk; ha előbb-utóbb az ellenkezőről fogunk meggyőződni, birunk magunkon segíteni, hogy a német nyelvnek kötelezett tantárgyul való tanítása nekünk, nemzeti életünket tekintve, nemcsak nem hasznos, de sőt nagyon is káros, ekkor e törvényt épen azon jogunknál fogva eltöröljük, amely jognál fogva alkottuk.

Igaz, hogy mióta az osztrák-németek szomszédságában lakunk, soha sem hoztunk törvényt arra, hogy a német nyelvet tanulnunk kell; és mégis úgy elterjedt nálunk, mintha csak második saját nyelvünk volna; a törvényhozásnak ez most sajátságos kísérlete; én részemről nem tudom, mit akar a törvényhozás e kísérlet által elérni, azt-e, hogy a német nyelv nagyobb mérvben, gyorsabban terjedjen mint eddig; vagy azt hívé, hogy nemzeti fennmaradásunk szempontjából ítélve ez igazságtalan törvény ellenhatást szül, s a németismus terjedhetése elé hatalmas gátokat emel? mert az élet számtalanszor adta annak tanuságát, hogy azt, mit ránk erőszakoltak, mit igazságtalanul parancsoltak, emberi, gyarló természetünknel fogva azért sem tettük, vagy ellenkezőt tettünk; és ha mégis arra kényszerítve valánk, úgy tettük ugyan, de nem volt benne köszönet.

Én részemről bűnnek tartanám azt fogni a kormányra, azt tenni föl a törvényhozásról, hogy a német nyelv kényszerítő tanítása által rosszat akarnának a hazának: azonban én úgy vagyok meggyőződve, hogy a német nyelv tanitása s a germanismusnak ez által is terjesztése nemzeti létünkre nézve káros és veszélyes, tehát józan ítéletemnél fogva a kormánynak s törvényhozásnak amaz intézkedését szükségképen nagy hibának, nagy tévedésnek kell neveznem. A hazára nézve az eredmény mindegy, akár tévedésből akár rossz szándékból eredt legyen.

En e szakaszban be akarom bizonyítani azon erős meggyőződésből folyó állításom igazságát, miszerint a német nyelv kötelezett tantárgyképen való tanítása, nemzeti létünket illetőleg, káros, veszedelmes.

Állításom végre ki fog tűnni, oly világosan kell kitűnnie, mint kétszer kettő négy: hogy ez intézkedés csak tévedésből vagy készakarva történt-e?

Föltételesen itt csak röviden bocsátom előre, hogy ha ez csakugyan tévedés: akkora tévedés, mekkorát kormány s törvényhozás soha sem tévedt; — ha pedig ez nem tévedésből hanem számításból történt, arra czélozva, hogy akkép a magyar nemzet gyorsabban, biztosabban váljék németté: s akkor ez oly gonoszság, oly nemű irtózatos bűn volna, melyet kormány és törvényhozás, mióta nemzetek léteznek, el nem követtek soha. De mint mondám, ez alább fog kiderülni.

A kettős, magyar-osztrák birodalom másik felében, Austriában, nem rendeli törvény, hogy (a paritás elve szerint) bizonyos iskolákban a magyar nyelv tanítassék, t. i. ugyanazon iskolai osztályokban, melyekben nálunk a német nyelv tanulása parancsoltatik.

Ha kölcsönösségből, szoros igazság szerint történnék Austriában épen ugy mint Magyarországon: senkinek nem lehetne ellene alapos kifogása.

Ugyanis: a közösügyeket intéző egyének szoros igazság szerint nem járhatnak el dolgaikban, ha csak mind a két államnak politikai vagy törvényes közös nyelvét nem tudják; ha a közösügy hivatalos nyelve egyedül német: igazságtalanság történik a másik fél, a magyar állam iránt; ha pedig a közösügy nyelve magyar: igazságtalanság történik az osztrák állam iránt; mind a két fél (magyar és osztrák) csak akkor lehet kielégítve, ha az ügyeket vezető férfiak mindkét nyelvet birják, s annál fogva vagy két nyelven vitetnek az ügyek, vagy pedig egyik esztendőben magyarul, másikban németül, de ha a németek (bizonyos iskolai osztályokban) nem kötelezettek kölcsönösségből magyarul tanulni: a dolgoknak csak németül kell vezetettüök. De ekkor a magyar alája van a németnek rendelve. És van-e oly férfiú, ki azt birná állítani, hogy az a magyar nemzetre nézve hasznos, ha ő a németnek

alája van rendelve. E szerint, ha az ügyeket németek intézik, nem mondhatja-e akármelyik magyar ember, hogy az osztrák alá süllyedt, mert neki németek s német nyelven parancsolnak. Világos, kézzel fogható tehát, hogy ha az osztrákok nem tanítják s nem tanulják kölcsönösen a magyar nyelvet, s mi pedig az ő nyelvüket tanuljuk: idő folytán azt mi magyarok megszokjuk úgy, hogy természetesnek fogjuk találni, ha Austriába olvadtunk. De akiben csak egy cseppje van még a magyar vérnek, akarhatja-e ezt?

Vagyis: aki mint magyar akar élni és halni, magunkra nézve hasznosnak tarthatja-e a német nyelv tanítását, minek előbbi vagy későbbi gyümölcse okvetetlen az, hogy németekké változunk át.

Másodszor: még mi következik reánk nézve abból, ha iskoláinkban a német nyelvet kell tanulnunk? Ebből minden következik, csak jó nem, vagyis csak az nem, mit magyarokul ohajtanunk lehet és kell.

Ugyanis, miért kell a német nyelvet tanítani, illetőleg tanulni? ok nélkül nem, az bizonyos; tudniillik: elszámlálják azt, hogy a német nyelv gazdag, mivel, e nyelven sok tudományos munka van irva, a németek száma igen nagy, egész Európában mindenfelé találunk németeket, tehát e nyelv tudásával nagy földet bejárhatni, és még sok más hasznát is el tudja az számlálni, ki a német nyelv előnyeit kinttüntetni akarja.

A magyar ifjuság s pedig mindkét nemű ifjuság az ekkép magasztalt nyelvet megkedveli, egészen elsajátítja,— s a mások magasztalásához még a maga okoskodását is fűzi, mondván: ha én a német nyelv által mindazt elérhetem, mit elérni ohajtok, a mi nekem hasznos vagy épen még szükséges is, miért törjem, zúzzam magam még avval is, hogy a magyar nyelvet tanulmányozzam; a németek igen sokan levén, bármely könyvet nagy mennyiségben kell nyomtatni, tehát olcsóbban adhatni; s ha én német könyveket olcsóbban vehetek, miért vennék magyar könyveket drága pénzen?

És mikor én e ponthoz eljutottam, akkor szives olvasóm eljutott azon meggyőződésre, hogy a német nyelvnek és irodalomnak fölöttünk való uralkodása meg van alapítva, és azzal együtt a magyar nyelvnek és irodalomnak megsemmisülése

ki van mondva. Próbálja meg akárki, hogy ha a német-nyelv általánosan s folyvást tanítatik, tudja-e annak más eredményét, gyümölcsét kiokoskodni, mint azt, hogy a mily mértékben terjed a németismus hazánkban, azon mértékben szorítatik háttérbe a magyarság, míg utóbb végkép kiszorítatik.

A német nyelvnek tanítása bizonyos viszonyok közt, bizonyos más népeknél nem lenne azon országra, népre nézve káros vagy veszélyes. Például: ha Angolhonban bármi okból elhatároznák, hogy ott a franczia nyelv kötelezett tantárgy legyen, vagy megfordítva, Francziországban rendelnék azt el az angol nyelvre nézve: sem egyik, sem másik országban nem tarthatnának attól, hogy az iskolákba bevett idegen nyelv a nemzetnek valamiképen kárára válhatnók; de nálunk egészen más viszonyok vannak; nálunk nem irigylendő viszonyainknál fogva az előítéletekből fejlett nemzeti betegség tulajdonkép elnémetesedési betegség erőt vett rajtunk, hol a magyar ember tudtán kívül is német hangokra nyitja meg ajkait: itt a német nyelvnek tanítása a magyar nemzetnek életébe kerül.

De harmadszor, a német nyelvnek taníttatása még azért is káros nemzetileg nézve, mert a hazánkbeli nemzetiségek látva, hogy maga a kormány s a törvényhozás rendeli el, hogy a német nyelv országszerte taníttassék: ők is, a nemzetiségek, a német nyelvet tanulják inkább, mint a magyart, mely összekötő kapocsul szolgáljon. Ugyanis alig van a hazában ember, — bármily ajku legyen, — ki nem óhajtá, hogy legyen egy közös nyelv, melyet mindenki ért, melyen mindenki beszél, minthogy a sokféle nyelvet mindnyájan meg nem tanulhatjuk; de egy valamely nyelvet rövid idő alatt mindnyájan könnyebben megtanulhatunk.

Azonban, hogy a közös egységes nyelv a német nyelv legyen: sem román, sem szláv ajku polgártársainknak még csak álmukban sem lehetne óhajtaniok, ha maga a törvényhozás nem parancsolná, hogy a német nyelv országszerte, mint szükséges kötelezett tantárgy adassék elő.

Hiszen még a legtulsóbb pán-szláv és román se óhajtja, hogy hazánkban a német terjedjen el annyira, miszerint ez váljék összekötő országos nyelvvé, mert ismeri a német pro-

pagandák törekvéseit, s megvan arról győződve, hogy nyelveket inkább a germanismus temeti el, mintsem a magyarság; hiszen világos példa előttünk, hogy a német elem, ha ellene erős gátak nem emeltetnek, a magyar nemzet létét is megsemmisíti, annál inkább a román és szláv nemzetiségét.

Nem látja-e minden elfogulatlan ember, hogy a német nyelvnek kötelezett tantárgyképen való tanítása hazánkra nézve inkább ártalmas, mint hasznos?

Hazánkon kívül nincs állam, hol a németnyelv, mint kötelezett tantárgy fordulna elő; pedig ha a német nyelvben rejlenék az a haszon, mit megtanulásából a mi magyar törvényhozásunk a hazára háramlani hisz: akkor e nyelvet más államokban is, mint kötelezett tanulmányt vennék föl a tantárgyak sorába; mert meg lehetünk arról győződve, hogy más nemzetek minket megelőznének azon haszonnak kiaknázásában, mi a német nyelv tudásában, használatában rejlenék. Ha tehát a magyar törvényhozás oly tantárgyat parancsol tanulni, melyből más népek hasznot meríteni nem sietnek, mert abban hasznot rejleni nem látnak, mi abban nincs is, — csak a magyar törvényhozás homályos szemcivel lát, vagy vél láthatni.

Ez az országnak károkat okoz, mert a tanuló ifjuság idejének egy részét elrabolja.

Negyedszer: erkölcsi tekintetben még nagyobb kár háromlik nemzetünkre a német nyelvnek tanításából; ugyanis: mit mond a törvényhozás, mit jelent az által, midőn a német nyelvet erőszakolja ránk: azt akarja velünk elismertetni, hogy bennünk magyarokban nincs meg a képesség tudományt önmagukból kifejteni, meríteni; hogy magunkra hagyva eredetileg tudományt teremteni nem bírunk, hanem csak a német könyvekből kölcsönözhetünk némi tudományt.

Hát ily nyomorultnak tart minket a mi saját magyar törvényhozásunk?

A mi törvényhozóink nagy része kellenél többet foglalkozik idegen, német, angol, francia nyelvekkel; s ha nem ismerik is magyar nyelvünk természetét, csodálandó alkotását, logikai következetességét: annyit észre kellett volna mégis

venniök, hogy azok a magyarral semmi tekintetben nem mérkőzhetnek.

A kormány és törvényhozásunk amaz intézkedésében, miszerint a német nyelvet szükségesnek látja, eme vallomás rejlik: ami magyar nyelvünk alkalmatlan arra, hogy általa (a német nyelv segélye nélkül) tudományos, mívelt nemzetté lehessünk. Köszönjétek ezt meg törvényhozóinknak, adjatok nekik hálát azért, mivel belőletek az önbizalmat kiirtani törekszenek!

Ne támadott volna meg csak 1848,9-ben oly példanélküli jogtalansággal egyszerre annyi ellenség; ne találtatott volna csak saját fiaink közt annyi áruló; csatlakoztak volna csak szabadsági szent ügyünkhez aristocratáink is tömegesen, mint hazafiúi kötelességük sikertelenül parancsolta, s ezek következtében ne történt volna csak a világosi fegyverletétel: már látnák, mint képes a magyar emelkedni német nyelv tudása nélkül; s látnák, mivé fejlődhetik a tudomány, mivelődés magyar nyelvünkben a német nyelv tudása nélkül.

Végre ötödször, tán nem is szükséges mutogatnom, mily káros hatása van annak, ha az ifjúságot kötelezik arra, amihhez kedve nincs, s ne azt tanulja, amire magában hajlandóságot érez; vagy hogy olyan dolgok tanulására csak akkor fogják, mikor már végkép kedvét vesztette, a tudományt megúnta.

Nem tartja-e a még többnyire éretlen, értelmileg fejlődetlen ifjúság, kinek kebléből a hazafiság ki nem szikkadt, nem tartja-e — kérdem — károsnak azt, hogy a német nyelv tanulására erőszakoltatik, mihez kedve nincs?

És miért tartja az ifjúság a német nyelv tanulását terhesnek, károsnak, miért nem fogadja lelkesedéssel? Azért, mert tudja, hogy a német nyelvnek köszönhetjük, hogy önálló, független nemzet nem vagyunk; azért, mert tudja, hogy ha gazdagaink németekké válva el nem korcsosodtak volna, a nemzetek sorában ma, mint nagy jelentésű nép, döntő befolyással szerepelnénk.

Midőn azt látjuk, tapasztaljuk, hogy kisebb országokban sem tanítják a németnyelvet kötelezett tantárgyul, vagy mint olyat, mitől mivelődhetésüket, boldogúlhatásukat föltételeznék: szé-

gyenkedve kell elismernünk, hogy egyedül mi magyarok sülyedtünk oly mélyre, miszerint létezhetségünk egyedül a német nyelv tudásától tételeztetik föl.

Igy van-e ez? Irtózatossá képtelenség volna ezt hinni; ilyet csak a mi kormányunk képes hinni; vagy tulajdonkép ő sem hiszi, hanem tévedésből történt azon, a német nyelv tanítását illető intézkedés.

Alig lehet valami természetesebb, józan észszerűbb a nyelvek tanítására nézve, mint az, hogy az ifjúságnak tetszésére hagyassék: akar-e valamely idegen nyelvet tanulni akár a kihalt régiekből, akár az ujabbkori élő nyelvekből.

És ha némelyekre nézve múlhatlanul szükséggé vált volna az, hogy mindenik tanuljon valamely idegen nyelvet a létező nyelvek, értem a főnyelvek (olasz, francia, angol) közül: bármelyikét tanulnók, egyik sem válnék reánk nézve veszedelmessé; de a német nyelv, mely ragályos betegségként támadta meg a nemzettestnek különböző részeit, létünket fenyegeti: és nincs kétség benne, hogy a népek sorából kitörölné, ha tovább terjedését meg nem akadályoznók s ha fajunkat a betegségből lehető leghathatósabb eszközök, gyógyszer alkalmazása által ki nem gyógyítók. Mióta terjed a németizmus fővárosunkban oly rakoncátlanul, mint áramlatában szemlélhetjük? Azóta, hogy törvényhozásunk kimondá, miszerint a német nyelv kötelezett tantárgy; e nyelv sehhol, széles e világon nem levén kötelezett tantárgy, csak a német földön és Magyarországon: nem természetesen következik-e, hogy e szerint a német a mi hazánkat is már az ő hazájához tartozónak hiszi; lehetséges volna-e másképp úgy gazdálkodnia már itt, amiként a németet itt gazdálkodni látjuk? Ezeknél fogva intézkedni kell, hogy a német nyelv ne legyen kötelezett tantárgy.

XIV.

A kormány sok milliót kért a főváros szépítésére; s a törvényhozás megszavazta, megadta azon természetes remény fejében, hogy a főváros nem a németek számára nagyszerűsítetik, hanem hogy a magyar hazának leendő, magyar fővárosa.

Miféle világos bizonyítékát adta a kormány eddig annak, hogy a főváros magyarosítását tűzte ki egyik legfőbb céljául?

A kormány előtt két út van, egyiken a nemzetet dicsőségre vezetheti, a másikon veszedelembé döntheti. — Ha czélul tűzte ki a nemzeti függetlenséget nemcsak fenntartani, de emelni is, (mi a 67-iki egyezmény szerint is tökéletesen létesíthető) a főváros mindinkább elnémetesedését meggátolni céljául kell kitűznie, és ekkor bizonyítandja, hogy a jobb utat választá, mely dicsőségre vezet.

Ha pedig ellenkezőleg cselekszik, vagyis inkább a germanismus elfojtására semmit nem cselekszik, következésképp az ország a főváros példája szerint elnémetesedik: irtózatossá felelőséget vesz magára. Ugyanis: minden józan ember, tehát magának a kormánynak is minden tagja, kénytelen elismerni, bevallani, hogy a főváros elnémetesedését meg nem akadályozni, vagy ami evvel egyértelmű: a magyar nemzetiség megsemmisülését eszközölni oly bűn magyar nemzetiségi szempontból, — melynél nagyobbat el nem követhetni; tehát az azért való felelősség nem abban áll csupán, hogy ha a benne helyezett bizodalom megszűnik, a kormányról visszalép: hanem a nemzetölő bűnért felelős vagyonaival, szabadságával, sőt életével is.

Megvárjuk tehát a kormánytól, hogy mindennek előtt a fővárosban a németesség jogtalan terjeszkedésének egy csapással véget vet; és elvárjuk még azt is, hogy a kormány a főváros kebelében és közvetlen szomszédságában fekvő német községekben is kellő számú kisededővodákat nyit, hol a magyar jövő nagyságának magvai hintessenek el.

Az állam jövedelme igen nagy összeget tesz; azon fölül már sok millióból álló kölcsönt is vett fel; és midőn abból mindenre kerül: kérдем, csupán kisededővodák állítására, elemi kisededővodák, elemi tanítók fizetésére nem lehetne-e ama sok millióból néhány százezer forintot fordítani? Ha a kormány ezt nem teszi, soha sem bírja velünk azt elhíttetni, hogy a németesedés terjedését gátolni szándékozik. Maguk a testvér-főváros hatóságai nem tudnak annyi óvodát nyitni, mennyi szükség, nem bírják a kisededővodákat s az elemi tanítókat kellőkép

fizetni. Ugyanis : azon férfiak, kik a főváros kebelében és környékén abban izzadnak, hogy az óvodáknál kezdve az új sardjékat megmagyarosítsák, abba új leiket, magyar szellemet lebeljenek, s hogy ekkép a magyar nemzet jövő nagyságának erős alapját megvessék, s mint ilyenek, az államnak leghasznosabb tagjai, nagy jutalmat érdemelnek : nem érzi-e a kormány a magasztos hivatást, ekkép intézkedni ?

Képes volna-e a kormány bennünket arról győzni meg, hogy üdvösebb, áldásosabban kamatozó beruházások vannak, mint az, mit a fővárosi magyar óvodák állítására, kisedővők és elemi tanítók jutalmazására fordít; magától értetik, hogy ama természetes föltétel alatt, ha kezeikből már a zsenge sardjék, mint magyar kerül ki.

Menyköszertlen csapjon le a kormány, hogy a csapás a velőket is átjárja s rázza fel a tespedő magyart, hogy azok bámulhassák a csodát, kik a magyarnak már-már németté való átváltozását károgják.

Annyszer említém, hogy ránk nézve a németismus áramlata vésteljes, s hogy ennek terjedhetését gátló eszközöknek rendkivülieknek kell lenniök, s kétségbe nem vonható a kormánynak joga a veszélyt elhárítani, de sőt azt tenni szoros kötelességeül állithatni: nyuljon oly szabályokhoz is, mik az egyéni szabadságot sem korlátozzák, de más részről a bajt is megorvosolják, és pedig nemcsak a germanismusból eredő bajt, hanem azt a bajt is, mi ennél nem kisebb, az őrzöngő divat és fényüzésből eredő el-zegényedést, erkölcsi romlást, elpusztulást.

Komolyan kiáltok : mondja ki a kormány például, a mely nő oly ruhát hord az utcán, nyilvános helyen, mely földön úszik, mindannyszer fizessen első izben 100 frtnyi birságot. Akitől mindig megújuló divatra fényüzésre kerül, vagyis a roppant kiadásokat birja: kell, hogy némi fokozatos birsági díjakat is fizessen, miszerint más oldalról kárpótlást adjon az államnak azért, mert divatja s fényüzése által másoknak utánzásra ros példát adván, sokaknak ártalmára szolgál; a ki üzletében német nyelvet használ, a magyar nyelv rovására teszi, tehát birságot fizessen: a kik külföldről német könyveket szállítanak hazánkba, birságot fizessenek, mert az magyar iro-

dalmunk rovására azaz kárára történik; a kik hazánkban nyomnak német könyveket, kétannyi vámbírságot fizessenek, mint mennyi a németföldről szállítandott könyvekre van megállapítva; német-hirlapoknak behozatala csak hirlapszerkesztőknek engedtessek meg; a hazában megjelenő német lapok biztosítékai háromszor, sőt négyszeres összegekre emeltessenek stb.: — és mindezen bírságdíjak a népnevelési szent ügynek áldoztassanak.

Az ügy, melyben gyöngye szavamat emelni hazafiui szent kötelességemnek tartottam: nemzeti lételünket illetőleg legnagyobb fontosságú.

Három eset lehet: az egyik, vagy én tévedek, sötétebb színben látom a dolgokat, mint amilyenek azok valóban, s annál fogva a kormány és a törvényhozás intézkedései jók, politikájuk czélszerű, üdvös; vajha így lenne s aggodalmam alaptalan volna! — a másik eset az lehet, hogy a kormány s a törvényhozás határozatai, a parlament többsége hibás, téves, intézkedései czélszerűtlenek, félszegek; — végre a harmadik eset az lehet, hogy a kormány parlamenti többségével az országot, nemzetet elámitva, készakarva nem gátolja a fenyegető német áramlatot, hogy így lassanként a magyar nemzetiségéből kivetkezve németté változzék át.

Szerintem az utolsót még csak gondolni is rettenetes valami: és nem is én gondolom; nem is én mondom, hanem a kérlelhetlen logica sugja nekem s mondatja velem.

Az említett három esetnek csak egyik valamelyike állhat; de áll valamelyik megczáfolhatlanul.

Az idő, — s talán nem sokára — megfogja mutatni, melyik áll a három eset közül.

Az állam élén létező kormány nem ütheti dobra, minő politikát követ, különben az nem volna politika; de tetteinek igazolására, vagy ellenkezőleg annak indokolására: miért nem tette, mért mulasztá el azt, mit az ország tőle megvár: most kell nyilatkoznia, az aggodalmakat el kell oszlatnia, vagyis egész általánosságban meg kell a nemzetet arról győznie, hogy intézkedései okszerűek, üdvösek s a netaláni mulasztásoknak okait is annyira kideríteni, mennyi politikájával összefér.

Az annyiszor és annyi oldalról megtámadott germanisá-

lásra nézve a kormány még eddig nem nyilatkozott; a kedélyek megnyugtatósa végett s a bizonytalanság által kínozottak tájékozásul nyilatkozni, még nem tartá szükségesnek; talán politikája biztos tervei megvalósítása iránti hite rendíthetlen.

Azonban memento gyanánt, figyelmeztetésül, néhány igen komoly szót ejteni szükségesnek láttam.

Ha mégis a viszonyok úgy hoznák magukkal, hogy a germanizálás kormányunk akarata ellenére is nagyobb és nagyobb mérvben kezdene magára fenyegető szint öltetni; s ha a kormány lágymelegen véve a dolgot, szokott erélytelenségéből kiemelkedni nem tudna; s ha ennek következtében a nemzet arra a hiedelemre jutna, hogy (ami borzasztó lenne) a germanizálás kormányunk elnézésével, majd beleegyezésével, utóbb majd közreműködésével történik, mondom: ha ideje korán szükséges intézkedések nem tétetvén, a nemzet ily hiedelemre jut: ily vádakra miként és mivel menti majd magát a kormány? Leghathatósabb, legtermészetesebb mentségetül azt hozhatja fel: hogy mindabba, amit tett vagy tenni elmulasztott, az országgyűlés többsége beleegyezett; mindazt helyeselte, jóváhagyta.

Mi következik ebből? igen világosan, fölremagyarázhatlanul, elferdíthetlentül az következik, hogy a dolgok veszedelmes fordulatot vesznek, s a germanizálás mind kihívóbban emeli föl fejét, s a magyar nép, Attila és Árpád népe, a gyalázatot tovább nem tűrhetvén, talán fegyvert ragad a nemzetiség megvédésére, mert meg van írva:

„Tűrj érte (t. i. a hazáért) mindent, a mi bánt, kínt, szégyent és halált, —

De el ne szenvedd, el ne tűrd véred gyalázatát!”

Nem méltán, nem jogszerűen ragadna-e a magyar nép fegyvert akkor, midőn látná, hogy nemzetiségétől akarják megfosztani?! És kire emelné fegyverét? Természetesen ellenségre. S az ily módon fölingerült, föllázadt kedélyek az indulatok kitörései közt megtudják-e különböztetni, kik az ő ellenségeik?

A kormánynak természetes mentsége, hogy a törvényhozás többségének beleegyezésével cselekedett vagy mulasz-

tott ; kézzelfoghatólag következik : hogy ha vádolná valaki, vádolni kellene a törvényhozás többségét is szükségképen, mert ők egyetértenek, egy célra törekcszenek.

A logicának kérlelhetlen követelménye szerint, ha a kormány felelős: szükségképen vele együtt felelősek a törvényhozás többségének tagjai is. És pedig felelősek vagyounkkal, becsületükkel, szabadságokkal, de sőt életökkel is.

Ne adja Isten, hogy kormányunk és törvényhozásunk többsége az által, hogy az elnémetesedést minden módon meg nem akadályozzák, oly véres catastrophát idézzenek elő, mely magát irtóztatóan boszulná meg.

XV.

Midőn én a németismus terjedéséről s annak veszélyes voltjáról szólok : lehetetlen a 67-ki kiegyezést nem érintenem, vagy is : lehetetlen arra nézve e kérdést nem tennem : a paritás elve van-e abban keresztül vive, vagy más szóval : épen oly egyenlően válik-e nekünk hasznunkra a kiegyezés, mint a másik félnek, azaz : Ausztriának ? t. i. ugy, a mint az most életben van, a főlebb emlitem négy eszme megvalósítása nélkül.

Az államügyek már csak a jelen viszonyoknál fogva is ugy összebonyolódhatnak, hogy az országgyűlésen merülhet fel a kérdés okvetetlenül : meglehetünk-e elégedve a dolgok állapotával, hogy t. i. a közös fejedelem ezentúl is hazánkon kívül lakják ; hadseregünk idegen, német nyelven vezényeltessék ; a bankügyben Ausztriától függjünk ? A kormánynak a törvényhozás előtt felelnie kell. Mit fog felelni ? most természetesen még nem tudni.

A főlebbi kérdés lényege ez : át akarunk-e lassanként osztrák-németekké változni vagy nem ?

A kormány és a törvényhozás kebelében senki sem fog találatni, ki nyiltan mondaná, hogy osztrák-németté akar átváltozni, s az országot is szintén osztrákká akarja átváltoztatni. A kormány tehát másként fogván fel a kérdést, meg nem engedi, hogy annak az lenne lényege, mit én itt lényegül felállítottam, következőleg : a várandott felelet nem egye-

nes, világos, hanem kitérő leend; mert ha egyenesen felelne, hogy a kiegyezéssel, mely bennünket fokouként osztrákosít, meg van elegendve, egészben megvonnák tőle a bizalmat, s kénytelen lenne a kormányról lelépni. Igen ám, de mind a kormánytagok, mind a képviselők többsége e lehetőségtől visszaborzad, mert vélekedésök szerint helyöket alig fogná felelős, parlamentáris kormány elfoglalni, hanem újra absolutismus állana be, mitől Isten mentsen.

Én magam részéről nem félek attól, hogy lényegesen rosszabb váltaná fel a jelen állapotot, mert hiszen felelős kormányunk létezésének daczára most is valami láthatlan absolutismus uralkodik. És ha kormányelnökünk, kezét szivére tevén, lelkiismeretének sugalmára hallgat: kénytelen, ha csak sohajban is, azt felelni, hogy nekem igazam van.

Én a nyílt absolutismustól kevésbé félek, mint a titkos absolutismustól. Az ismeretes októberi diploma kiadásáig absolutismus uralkodott; s a magyar nemzet kérte Ausztria kormányát, könyörgött neki, hogy azon diplomát kiadni kegyeskedjék? Nem; önkényt adták azt a magyarnak ajándékol.

Miért ajándékozták nekünk e diplomát? mi szükség volt arra, hogy azzal nekünk hizelegjenek, kedveskedjenek: mikor minden eszköz, minden hatalom kezükben volt, melylyel fölöttünk korlátlanul, tetszés szerint uralkodhattak? Azért tevék, mert meggyőződtek arról, hogy Magyarországot absolutismus útján Ausztriával, a miként ohajtották s ohajtják maig is, egygyé nem olvasztják soha.

Még akármely legmegátalkodottabb, legzsarnokabb uralkodó is kénytelen bevallani: a logica kényszeríti ezen valamásra, hogy inkább a fejedelemnek van szüksége országra, mint az országnak fejedelemre, mert ország fejedelem nélkül ellehet, de fejedelem ország nélkül nem is képzelhető; tehát a mi uralkodónk is kénytelen elismerni, hogy inkább neki, dynastiájának van szüksége országunkra, ha ugyan uralkodó akar maradni, mint hazánknak lenne szüksége Isten kegyelméből való uralkodóra, következőleg dynastiája és saját érdekében nem fogna zsarnok önkényű kormányzással ránk nehezeden akarni, ha a jelen miniszterium visszalépne; ugyanis: zsarnokoskodás szokta a fejedelmeket országuktól megfosztani.

Hogy a kiegyezés ránk nézve üdvös-e: akkor fog ki-tünni, midőn kormányunk a főlebbi négy eszme megvalósi-tása végett tesz intézkedést; ugyanis: az én meggyőződés-em szerint Austria kinosan jajdul fel, midőn a főlebbi négy esz-mét meg akarjuk valósítani, mert ők a kiegyezést úgy ma-gyarázzák: hogy maradjon minden úgy, amint most van.

Csak akkor lesz a kiegyezés mindkét félre egyaránt üdvös, mikor kormányunk ép oly mértékben lesz bátor Aus-tria irányában, mint a mily mértékben igazságtalan Austria hazánk irányában.

A mai demoralizált nemzedék civilisatiójának egyik leg-veszedelmesebbje, hogy azok, kik a fényezés ölén elpuhultak, férfiúi erényöket levetkezik: kihal belőlök az önbizalom; s azt hiszik, hogy mások sem tudnak magokban bízni.

A magyarban valami rendkívüli erő rejlik, de ezt ő szo-ros számitáson alapuló igazságként kimutatni ugyan nem bírja, de sejti, ösztönszerűen érzi, homályosan látja, hogy nagyszerű dolgok végbevitelére van hivatva. Hogy száma más némely nemzetéhez képest csekély, az őt nem aggódtatja, mert érzi a benne rejlő erőt.

A magyar látja, tapasztalja, mint korcsosodnak, mint németesednek el előkelőbb gazdagabb testvérei; s természe-tesen látja azt is, hogy a kevésbé vagyonosak is utánozzák, majmolják őket, tehát szinte korcsosodnak; — és mégis e miatt sem esik kétségbe, mert érzi a benne rejlő erőnek hatalmát.

A tanultabb s elfogulatlan magyar, ki a történelemben jártas, kénytelen megengedni, hogy Európa népei közt egy-nek sincs az a nevezetes multja, a mi a magyarnak; s hogy mind azt elviselhette, a mit elviselt, arról győzi őt meg, hogy azok alatt szét kellett volna morzsalódnia, ha benne valami megmagyarázhatlan erő nem rejlenék.

És a magyarban rejlő erőt, tehetséget a számitni jól tudó németek igen is felismerik; és rettegnének is tőle, an-nálfogva ovakodnának őt igazságtalanul méltatlanul, megbánta-ni: de ismerik a magyarnak világhírű nagylelkűségét is, és vala-hányszor jogtalanságot, törvényteleniséget követtek el rajtunk, a nagylelkűségi palást alá menekültek, hogy érdemlett bün-tetésöket kikerüljék.

A magas fokra fejlődött tudománnyal karöltve jár az ámtítás, hizelgés, csalárdság, vesztegetés, ármány, cselszövény sat.: a mi német szomszédaink, jelesen pedig osztrák embertársaink közül azok, kik államügyekkel foglalkoznak, ritkán követtek el irányunkban durva sértéseket, hanem szép módjával, ildomosan, mint európaias, civilisált férfiakhoz illik, viszik rajtunk végbe a méreggel teljes sérelmeket.

Mi mindent túrtunk mi magyarok a hozzánk sajátságos viszonyok által kapcsolt osztrák politikusoktól? ez alkalommal érinteni sem akarhatom. De egy tárgyat, a honvédelmi ügyet megemlíteni, feltüntetni czélul tűztem ki magamnak.

Nem magam akarom mondani, Európa mondja, hogy a magyar harczias, bátor, vitéz, hős nép: és e hősiés nép hadseregének német tisztjei legyenek? nyelve német legyen?

A sértések neme sokféle lehet, de az én keblemet semmi sem képes oly vérzöen sérteni, mint az, mikor a hősnek elismert magyar nemzet hadseregének tisztjei Pest utczáin kihívóan csörtetik kardjaikat s német nyelven beszélnek.

Ismételve mondom, rám nézve nincs kebellázítóbb, mint a német tiszték pöffeszkedése; és a midön eszerbe jut az: hogy a magyar ifju önkényteseknek németül kell a tisztvi vizsgára készülniök.

Ha az előljáró tisztvi tanárok nem mondják is hangosan, de ezt gondolják: önök a harczias és hős magyar nemzetnek fiai, de hősiségük, bátorságuk, tudományuk semmit sem ér a német nyelv tudása nélkül, mert csak a német nyelv vezet győzelemre, és semmi más!?

Gondolt-e ember világ kezdete óta nagyobb képtelenséget, mint ez: hogy a magyar, s épen a hősnek elismert magyar harczfiak hazájokat megvédeni nem képesek, ha csak a német nyelvet meg nem tanulják.

Két körülményt említek fel annak bizonyítására, hogy a németek szintén tudják, miszerént a magyarban óriási erő rejlik; de mindent elkövetnek arra nézve, hogy a magyart tévedésbe hozhassák, hogy az ne is sejtthesse a magában rejlő erőt: tehát titkos sugalmak, ámtítások által a jóhiszemű ma-

gyart tévutra vezették, hogy agyában e két nagy gondolat meg ne szülemedjék.

Egyike a magyar agyában megszülethető gondolatoknak, mitől a német retteg, ez: teremtsük a közoktatási ügyet oly nagyszerűvé, hogy Európában párja ne legyen; hogy ifjainknak ne kelljen külföldre menniök tudomány-szomjuk olthatása végett, hanem itthon leljenek fel mindent, a mi szépre, nagyra, nemesre vágyakozhatnak, sőt, hogy még idegen országok ifjainak is okuk legyen világhírű iskoláinkba ohajtozniok. Ily gondolat a német jó barátokat kétségbe ejtette volna, de mivel ez meg nem szülemlett, következőleg ily iskolák sem létesültek: nyugodtan szőhetik továbbra is szemünkre hálójukat, s örülnek, hogy ifjaink a külföldön kivetköznek magyar nemzeties természetükből, s mire hazájukba visszakérülnek, mindennapi emberekké törpülnek.

A másik gondolat, mitől német atyáukfiai borzadnak, ha az a magyar agyában megszülemlenék: tanítsuk ifjuságunkat az alsó iskoláktól kezdve a hadi tudományokra is, s ne tőrjünk, hogy hadseregünknel csak egy német tiszt is legyen.

E gondolat rémitő; ez eszmének megvalósítása az egységes osztrák hadseregnél szolgáló egyénekre nézve halálos csapásnak tekintethetnék. Készakarva nem mondám: osztrák-magyar hadsereg, mert a hadseregnél csak a tiszteket veszik számításba, de a legénység mellékesen értetik; a tisztek pedig németek, tehát méltán mondhatni: osztrák hadsereg. A 67-ki kiegyezési okmány készítésekor az osztrák-német tisztek s a diplomaták el-elálló lélegzettel s hideg verejték közt várták: valjon nem teszik-e bele a magyarok, hogy az ő államokat illető hadsereg nyelve s tisztei magyarok legyenek? És midőn az okmány napfényre jött, s az osztrák tisztek meggyőződtek arról, hogy abban nincs kikötve, megállapítva, miszerint a magyar állam hadseregének nyelve magyar legyen: az illetők szabadabban lélegzettek, s magukban ezt gondolák: mégis csak jó bolondok ezek a magyarok, hogy nekünk hagyják a hatalmat, miről nem is álmodhatánk; sorsukat tőlünk tették függővé; s nemzeti létüket is egészen reánk bízták, reánk, az irányukban ellenséges indulattal viseltető német tisztek kezébe.

Mint mondám, az osztrák-németek sejtik, sőt némi bizonyossággal tudják, mily erőt rejt magában a magyar általán véve; de azt egész bizonyossággal tudják, hogy hatalmas és roppant ereje leginkább a nemzeti szellemben jól szervezett hadserege által nyilvánul.

Ne gondolja azonban senki, mintha az osztrák-német tisztek közt nem találtatnának igazságos, mély belátású férfiak: de ők a gépezet keretébe becsavarva levén, keblökből csak igen ritkán villanhat ki az igazság gondolatszikrája.

Fülszanója valék egy alkalommal, hogy az osztrák tiszt így nyilatkozott: nincs az államok életében nagyobb képtelenség, mint az, hogy a piczinyded Austriának német nyelve szolgál a nagy magyar állam hadseregének is vezérnyelvül.

Tegyük, azaz képzeljük, hogy a magyar hadsereg egészen külön, függetlenül áll, úgy mint a józan ész és az igazság szerint lennie kell, (t. i. mint az osztrák-németek nem akarják, hogy legyen, de előbb-utóbb mégis meglesz), azaz: úgy szervezve, mint az ész parancsolja:

az ifjuság már az alsó iskolákban kezdve a haditudományok elemét megtanulja;

a fegyverforgatásba gyakoroltatik;

a test erősítésére, edzésére szükséges mindennemű mozgásra, tanáraik vezénylete mellett, köteleztetik;

időnként táborba szállni rendeltetik;

egyszerű, setétes, körülbelül egyforma magyar ruhát viselni tartozik;

a jelesbek, kik arra éreznek magukban hivatást, a haditudományokban tökéletesen kiképeztetnek;

magyar nyelven vezényeltetnek;

nemzeti zászlót lobogtatnak;

tiszteik mindnyájan magyarok;

harsonáik vagy tárogatóik a Rákóczi-indulót és más, csak magyar hős dalokat hangoztatnak, például:

Sikolt a harczy sip,

Riadj magyar, riadj:

Csatára hív hazád,

Kifent aczélt ragadj!" sat.:

ha így felkészülve lép síkra a magyar hadsereg, benne

óriási erő fog nyilatkozni, miről az osztrák-németek meg vannak győződve.

Es magyar kormányunk nem tudna-e erről meggyőződni? Ily erő mellett a kormánynak csak akarnia, csak parancsolnia kell, s az elnémetesedés meg van állítva.

Ekkor az osztrák-német politikusok, kik a nagyhatalomság roppant súlyával nehezkedve ránk, önkény szerint uralkodtak fölöttünk; s kik azt hívék, hogy a másik nagyhatalom segítségével letiport magyarból nemzeti érzete már kihalt: rémülten látták, hogy a magyar él; s csupán ujra fölvetett nemzeti ruhája által fegyver hiányában is hatalom, és sugdosák magok közt: a magyar erő óriási s hatalma bámulandó.

A magyar miniszterium nagy hibát követett el akkor, midőn kormányra lépve a magyar ruhát elvetette, és az ifjúság lángoló hazafiságát lelohasztotta, s a nemzet iránti kegyeletet kigúnyolta az által, hogy pantalon, frakkot öltött, s cilindert tett fel s a német nyelvet virágzásba hozta; az 1848-ban eltörölt „excellentiás,” „kegyelmes,” „nagyméltóságú,” „méltóságos,” „nagyságos“ stb. czimeket fölelevenítette annyira, hogy mai nap minden asszony nagysám, csak egy darab cifra ruhája s bőbitája legyen. Ez által nemzetiségünknek többet ártott, mint a quóta; mert míg e z csak zsebeinket lapítja, addig amaz: a németismus, nemzetiségünket, szellemünket és erkölcsünket rongálja.

A hideg földeken, éjszak felé a szabadság nem fog buján tenyészhetni; a déli országok melege az elpuhulásra nyújt káros alkalmat: a mi mérsékelt magyar éghajlatunkon, hazánk földének természeti alkotásában, és fajunk jellemében, sajátosságában léteznek a tényezők, mik szerencsénkire egymást kiegészítvén arra nyujtanak biztosságot, hogy itt a magyar földön lakó nemzetiségek simulva a magyarokhoz, összebarátkozva vele s mintegy gránittá összeteremtve, mondom erős hitem nekem, hogy ez összeforrandott magyarhoni nép van arra hivatva, hogy a kárhozatos divat, fénytűzés, demoralisatio által lesüllyedendett népek romjain egy erőteljes nemzetet képezzenek, mely emberi méltóságát le ne vetkézze, s tökélyesülése által az Isten képére inkább hasonlítson.

Erre vagy hivatva magyar! de hogy fejlődésben ne akadályoztassál, az annyiféle megpróbáltatások legveszélyeseiből: a maszlagosító német nyavalyából teljesen ki kell előbb tisztulnod.

Miért szorultunk ki mi magyarok az önálló, független államok sorából? Azért, mert a német nyelv nyavalyaként szállt meg bennünket; ez megzsibbasztott, nemzeti jellegünkből kiforgatott: így sem igazi magyarok nem maradtunk, sem osztrák-németekké még végkép át nem változtunk; mert a német, aztán osztrák császárok csatlósaivá degeneráltunk, annál fogva ők mint ilyeneket képviseltek, s az ő neveik alatt zsugorodtunk név nélküli valamivé, és mint jelentéktelen név nélküliek észrevétlenül csöppentünk ki a maguk nevéen élő független nemzetek sorából.

De ha mi magyarok németül nem beszólnénk, fenállhatnánk-e mégis? Természetesen, és nemhogy mégis fenállhatnánk, hanem éppen azért, éppen annál fogva állhatnánk fen, mint független nemzet.

Hiszen, ha Európának akármely más népe a maga nyelvét elhanyagolva a német nyelvet cultiválná; annak irodalmát pártolná, mint teszi a magyar: azon valamely más nép is kimaradna az önálló népek sorából, miként mi kimaradtunk.

Tehát mi kettős nyelvűségünk (magyar-német) mellett nem vergődhetnénk fel a népek soraiba azon helyre, hounét letüntünk? Nem, soha! ha azon betegségből kigyógyulni minden erőnkől nem igyekszünk, miszerint hisszük, hogy a német nyelv nekünk szükséges, hogy csak annak tudásánál fogva lehetünk művelt emberek, vagyis míg a nemzet testén már fenésedő ráksebet, a németesülő nyavalyát kiméletlenül testünkből ki nem vágjuk: addig az önálló népek között helyet nem foglalhatunk soha; hanem más népeknek gunytárgyaul szolgálunk, főleg pedig a németeknek leszünk lábkapczájuk.

Ha még jókor feleszmélni nem tudunk: a legujabb törvényekben (1867—8) gyökeredző germanismus, áramlata alá fog temetni.

Az egész művelt világ tudja, hova Európa ujabbkori történelme eljutott, mily magaslatára a polgári erényeknek emelkedett a magyar nép, midőn Mária Terézia idejében a

birodalomnak hét ellenségét verte vissza; midőn 49-ben, a spártaiak korán innen, példanélküli hősi bátorságot tanusítva, készületlenül, bámulandó győzelmeket vívott; s midőn Königrätz után a 67-ki egyezményben a nagylelkűségnek oly példáját adta, melyet nép még nem adott soha: és így a mily dicső a magyar egy oldalról, miként nagylelkű, büszke, hős nemzetnek vallja a világ: oly mélyen sulyedettnek tünik fel más oldalról akkor, midőn akármelyik vendéglős, vagy csak pinczér is, például a Grand Hotel Hungariában is így szól: én a büszkének, bátornak nevezett magyart saját hazájában, saját fővárosában még arra sem tartom érdemesnek, hogy magyar étlapot adnék eléje. Még mást is mondhat, de szégyenpir borítja arczomat, tehát le nem írhatom.

Ki tud a népek közül csak egyet is mutatni a magyaron kívül, mely egyfelől oroszánbátorsággal küzd, harczol: másfelől birkatürellemmel viseli el egy vendéglős általi meggyaláztatást.

Kiáltó szómat az ifjusághoz is, vagy egyedül csak hozzá intézhettem volna, de ezt tenni ovakodnom kelle részint azért, mert az ifjuság keblében különben is lángol a tiszta honszerelem, melyet érintenem tiltva van, nehogy az értékében veszítsen: más részről meg azért nem tevém, nehogy irigyeim, ellenségeim izgatással vádolhassanak.

Volt idő, midőn izgatnom kellett, midőn 59-ben még az absolutismus vasigája alatt nyögtünk, s magyar nemzeti-ségünk kiirtására, megsemmisítésére már korábban tétettek kegyetlen intézkedések: akkor hazafüi szent kötelességemnek ismertem feszólalni, az ifjusághoz fordulni és őt arra figyelmeztetni, hogy nemzeti létünket veszély fenyegeti; s felhíni, hogy résen álljon, s ne engedje a nyelvek legfelségesbikét: a magyart a földszinéről eltöröltetni.

Mi volt a szörnnyü terv, arról hallgatok, hogy az izgatásnak még csak látszatát is kikerüljem.

Midőn az ármánykészítette tervről hívék, hogy az már-már valósulásnak indul, s az ifjuság emlékezetéből a nemzet multja, dicsősége kitöröltetett, s keblében a honszerelem lángja kioltatott. mint menykőtől sujtottak merevültek meg a gonosz tervezők, midőn látniok kelle, hogy az ifjaktól a

vénekig a nemzetiség iránti kegyelet a szivekből nem halt ki, s a nemzeti ruhát országszerte villámsebességgel ölté fel a nemzetnek kicsinye és nagyja.

A ruha volt az egyetlen fegyver, mit nemzetiségünk védelmére megragadhatánk; életlen és el nem süthető fegyver ugyan, de az, erős akarattal párosulva, hatalmas fegyver volt.

Azok szemében, s azok szempontjából tekintve, kik akkor Magyarország sorsa felett intézkedtek: nem volt embernek nagyobb bűne, mint az én bűnöm vala, hogy az ifjúságot figyelmeztetni, inteni bátorkodtam, miszerint örködjek nemzetisége fölött.

Mint felségárulót pöröltek be, s az államügyész által halált kértek fejemre; de az akkori törvényszék csak 15 évi sulyos börtönre ítélte.

Látott-e, hallott-e a világ ehhez hasonló példát, hogy halál kéretett volna valaki fejére azért, hogy vérrokonait intette nemzetiségük védelmére.

Most más idöket élünk; igaz, az elnémetesedés veszélyel fenyeget, de a veszély most nem olyan rohamos, a milyen volt akkor.

És azért nem is intézem kiáltó szömat az ifjúsághoz, hanem csupán abbeli reményemet, meggyöződésemet fejezem ki, hogy ugyis tudni fogja kötelességét; s hogy a mai ifjúság keblében is épen úgy lángol a honszerelem, mint a 60-as évek ifjúságaiban lángolt vala.

Igaz ugyan, hogy a mai ifjúság közül sokan czilindereskedve a bolondját járnák: ki vehetné ezt nekik, mint pajzánkodó ifjaknak, rossz néven, ha közönséges idöket élünk. De midön arról van szó, hogy mi, mint magyar nép, mint Attilának és Árpádnak népe maradjunk-e fenn, vagy osztrákokká fajuljunk-e el: az nem lehet előttünk közönyös: czilindert visel-e az ifjú, vagy pörgekalapot?!

Nagy szó ez, polgártársak! Önálló magyarok maradunk-e vagy osztrákokká leszünk?!

Mondám ugyan fölebb, hogy a magyar emberfaj nagy szerepre van hivatva; mondám azt is, hogy a magyarban óriási erő rejlik; és érintém, mik tesznek emez óriási erejéről tanúságot: de ha nincs, a ki a roppant erőt mozgásba

hozza, annak irányt jelljen ki: olyba tarthatni, mintha azon erő nem is léteznék. És, fájdalom! kormányunkról is majd azt mondhatnók, mintha nem is léteznék, mert a magyarnak roppant erejét tevékenynyé varázsolni nem birta.

Arról is tevék említést, hogy ha kormányunk elmulasztaná megtenni, mit tőle a haza megvár: majd a népnevelők kezéből kikerülendett újabb, erőteljesebb sarjadék azt idővel helyrehozhatja; de addig világrázó események jöhetnek közbe, és azok, nemzeti létünket illetőleg, megmérhetlen veszélyekkel járhatnak.

Hogy az ifjak közül sokan czilindert viselnek: sajnálhatjuk, de rajta nem csodálkozhatunk; hanem inkább azon lehetne méltán csodálkoznunk, ha a napjainkban élő, annyira elkorcsosodott szülőknek nem ily köcsögkalapos fiai volnának.

Az 1848-dik évi márczius 15-diki, örökre emlékezetes nap előtt mi városi, posztóruhás és uriféle emberek mindnyájan czilindert hordoztunk: de mekkora a különbség az akkori és mostani viszonyaink között, mint az ég és a föld!

Ez emlékezetes nap előtt a czilinder csak oly ruhadarab volt, mint akármely más ruhadarab, mi a testnek bármelyik részét fődte: ma a czilinder nem pusztán ruhadarab többé, hanem czégér, mi világosan, felismerhetlenül mutassa, miszerint annak viselője testestől-lelkestől tagja az elkorcsosult, osztrákosodott fajzatnak.

A mig valaki megczáfolhatlanul be nem bizonyítja, hogy a czilinder minden tekintetben czélszerűbb főveg, mint a magyar kalap; s mig be nem bizonyítja, hogy a magas alakú szőr-anyag miveltségi kellékekkel bir, vagy is: amig meg nem győz arról hogy mihelyt valaki a czilindert fölteszi, azonnal miveltté változik át: addig én e magas főveget egyébnek nem tekinthetem, mint az osztrákosodó érzület jelvényének.

Nagy ősök dicső szellemei, méltatjátok-e a jelen élő uri nemzedéket arra, hogy sirjaitok mélyéből vagy az egek magasságából reájok tekintsetek?!

Nekem ugy tetszik, hogy ez uri nemzedék nem érdekes arra, hogy reá tekintsetek.

Alig van uri nép, mely annyi országot-világot bejárna;

annyi idegen irodalmat összeviszsza olvasna, mint a magyar : és épen azért csodálkozhatni, hogy nem fődöztek még fel más oly népet is, milyen ő maga a magyar uri nép vagy aristocratia; t. i. mely oly henye, tétlen és hazája iránt oly anyyira hálátlan életet élne, mint a magyar uri nép.

Nemesi aristocratiánk büszkélkedik ősi nevére. De mire büszkélkedjenek majd unokái, ha maga most fekvő vagyónának eltékozlásában fáradozik és ősi nevének megsemmisítésére törekszik?

A magyar büszkélkedik arra, hogy ő magyar; még a tanulatlan is, ki beismeri, hogy például a vele érintkező német sok tekintetben hasonlatlanul ügyesebb, tudományosabb mint ő: és mégis magát a németnél derekabbnak tartja. Ez csodálatos, de úgy van.

Mi szolgálhat a magyar büszkélkedésének alapjául?

Különösen e három tulajdonság:

először: hogy a magyar őszinte (értem a még el nem fajult, tanulatlan nagy tömeget; mert a civilisatio ölnévelkedett s német tanárok tudományosságában fűröszött uri magyarok őszinteségökből már sokat vesztettek,) tehát olyan milyenné Isten az embert teremteni akarhatta; ez egyik alapja büszkélkedésének;

másodsor: a magyar vendégszerető, tehát e részben is olyan, milyenné Istennek az embert teremtenie kellett, azaz: hogy legyen a jótéteményben hozzá hasonló; ez a másik alapja büszkélkedésének;

harmadsor: a magyar, mint világszerető el van ismerve, különösen nagylelkű; és nem természetes-e, hogy erre szintén úgy büszkélkedhetik, mint az előbbi két tulajdonságára.

A magyarnak valami sejtelme van arról, hogy ő valami nagyra van hivatva; mert ő a fölebbi és még mas jó tulajdonságainál fogva érzi, hogy a többi népségek fölött kitünik; és különösen az magasztalja őt fel, hogy annyi nehéz viszontagságokon keresztülhatolhatott; hozzágondolván még azt is, hogy hazájának természeti alkotása, éghajlatának lehető legkedvezőbb mérséklete mintegy fölhívja arra, hogy nagy jövőt reméljen, és biztosítani látszanak arról, hogy reménye teljesül.

Az ifjúság tömege ki fogja magából a cilinderes salakot hányni, s talán rövid idő múlva, alkalmas perczen, hazafiúi tüzének lángja az idegen német növénynek újabb hajtásait a fővárosban úgy le fogja forrázni, perzselni, hogy az életre nem ébredhet többé soha.

És akkor a főváros oly nagyszerű fejlődésnek indul, melyet most még csak álmodni is kevesen bírnak.

Ámbár e fejlődés, az irány megadva lévén, magától terjed: de mégis üdvösnek látszanék annak előmozdítására némi oly intézkedéseket tenni, mik a haza fővárosának nagyszerűsítésére hatalmas befolyással lennének; például: a polgári házaszágot minél előbb be kellene hozni; a katolikus papság és szerzetesek nőtelenségét hova hamarább el kellene törölni; a fővárosba csődülni szokott mindennemű munkásokat a magyar alvidékre kellene utasítani s helyettök az ország minden vidékéről tősgyökeres magyar munkásokat kellene a fővárosba híni stb.

A magyar tudja, mily felséges, mily páratlan az ő nyelve, és egyéb tulajdonságain kívül még ez is alapjául szolgál büszkeségének; ösztönszerűleg hiszi, hogy bár a nemzet tagjainak száma csekély: nyelve mégis majdan a világ egyik legszebb nyelvévé fog kifejlenni.

És él bennem a szilárd hit, az erős meggyőződés, hogy sikerülni nem sokára kimutatnom, mint már fölebb érintém, miszerént az emberiség legelső családának ajkairól magyar szók hangzottak el.

Legvégről a mostani uri nemzedék késő unokái vigasztalására szolgálhatand, miszerént ők is büszkélkedhetnek majd ősök emlékére; czimereikül fogadhatván el: magas fekete cilinder sárga mezőben; és megelégedetten hirdethetik dicsőségüket mondván: mi, a 19-dik század második felében élt, és mind a törvényhozásban, mind a kormányon uralkodott ősöktől származtunk le, kik megmutatták a világnak, meggyőzték az akkori emberiséget arról, hogy a valódi miveltség lényegét: harisnya, cipő, bugyogó, frakk, cilinder és német nyelv teszik.

1850
KINGSTON
JAN 10

LIBRARY
OF THE
MUSEUM OF
ART AND HISTORY

